

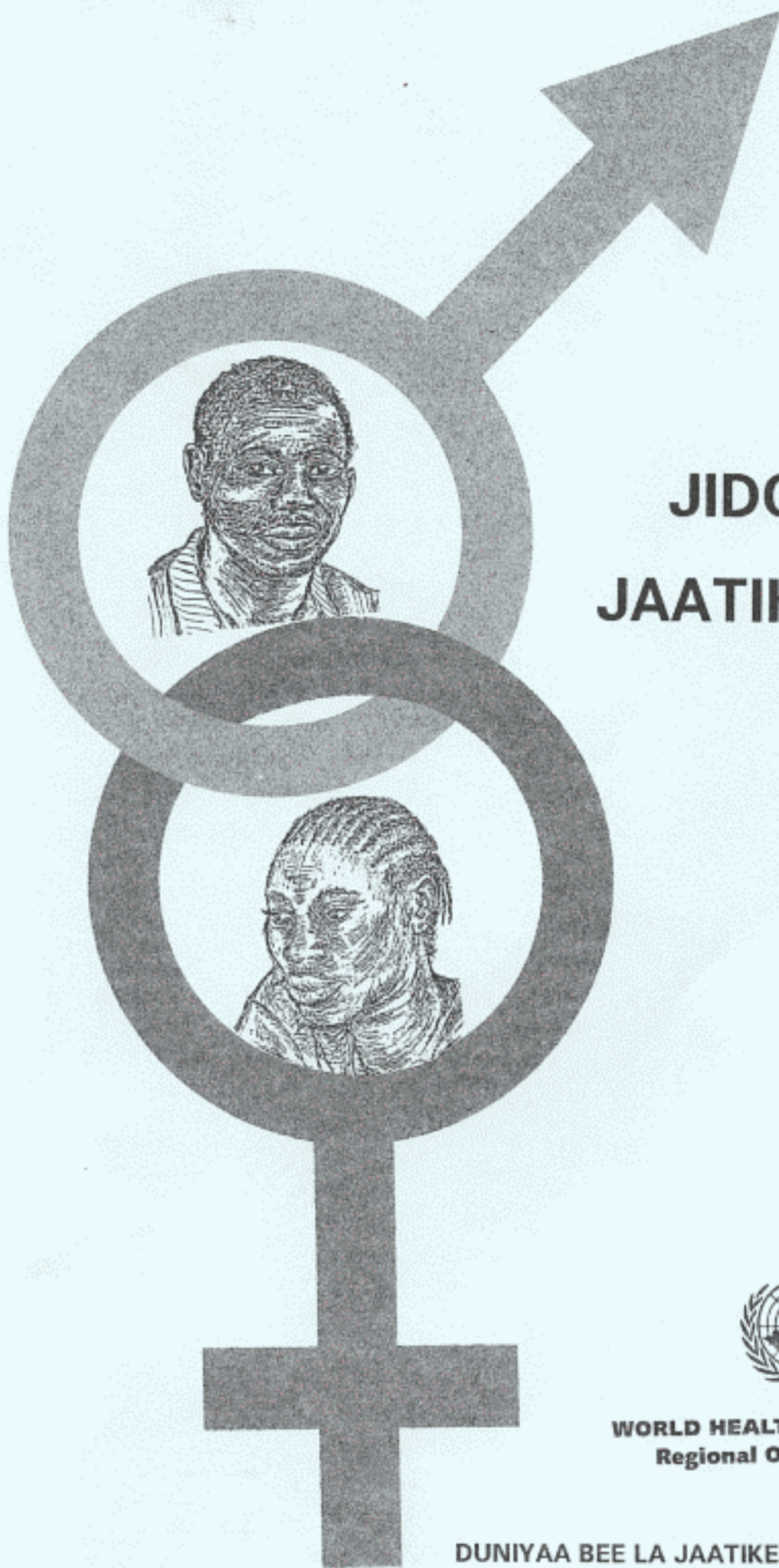

This e-book was digitized from an original copy by the West African Research Association for the African Language Materials Archive (ALMA) project. Original funding for this project was provided by [UNESCO](#) and the [Council of American Overseas Research Centers \(CAORC\)](#) in cooperation with the [West African Research Association](#) and [Columbia University](#).

Please see the following web sites for more information about the ALMA project, contributing authors, and more titles in the series.

- Digital Library for International Research catalog: <http://catalog.crl.edu/search~S16>
- African Language Materials Archive (ALMA): <http://www.dlir.org/e-books.html>
- African language materials including interviews in video and PDF versions, documentary video, translation work, and bibliographies can be viewed at <http://alma.matrix.msu.edu>.

**JIDOO SOTOO
JAATIKENDEYAA
KONO**

**WORLD HEALTH ORGANIZATION
Regional Office for Africa**

DUNIYAA BEE LA JAATIKENDEYAA DOOKUU BUNDAA

Dookuu Bundaa menj be Moofinduu

JIIDOO SOTOO JAATIKENDEYAA KONO

WORLD HEALTH ORGANIZATION
Regional Office for Africa

DUNIYAA BEE LA JAATIKENDEYAA DOOKUU BUNDAA

Dookuu Bundaa menj be Moofinduu

Menj ka ñiŋ Kibaari Kayitoo la kumoolu yelemandi Mandinka kango to:
Kitaabu Jabarj (WEC International)

Translated from:

HEALTH INFORMATION PACKAGE OF THE WHO AFRICAN REGION
"REPRODUCTIVE HEALTH"

KUMA KUḂJOLU

LEERA

Kuma foloo.....	3
Hadamadiḅo la meḅo tunkuḅo foloodulaa	4
Ka konoo soto a ye a tara i maḅ tara lafirinḅ a la wo waatoo	8
Konoboo	10
Hakilituuḅḅaa siifaa meḅ ḅanta soto la konomaayaa waatoo, aniḅ wuluwo waatoo.....	11
Tiḅo.....	15
Ka tankandiroo ke saayaaḅḅaa la, aniḅ lanjuuroo meḅ ka soto tiḅo to.....	17
Deenaani wuluu kutoo la kuwo hakilituuḅḅaa	20
Niḅ musoo wuluuta a ḅanta topatooriḅḅaa meḅ soto la	24
Dimbaayaa la kuwo ḅaato siyoo, waraḅ Fankanta	27
Diḅ kuu kalewo.....	36
Seeneeyaa.....	38
ḅaakaa.....	39
Ka tanka futuu kuuraḅo ma	40
Kansa meḅ ka sunjoo waraḅ wuluuḅḅaḅo kaḅo maa.	42
Kansa jankaroo meḅ ka suufoo muta meḅ ka tara mininḅ-minindinḅ sumunaaraḅo le bala.....	44
Musoo la kuuroo jowo ka daḅ waatoo meḅ na.....	45
Musoolu loodulaa	46

Kuma foloo

Ka jiidoo soto jaatikendeyaa kono, a ye kewolu la karoo maa le, a ye musoolu la karoo maa, anij dindigolu, ka tarakuu ñiimaa soto. Kaatu a be dending keeyaa suuloo nij musuyaa suuloo dookuwo le la. A kuu kummaa wo le mu, a ka a yitandi le ko, kewo nij musoo ye futuwo kafuñooyaa soto niiseewo kono, anij tankoo kono, anij ka kambejo soto nij i lafita dijo la, waati jumaa, anij ñaadii. A kummaayaata baake musoo ye tara konomaayaa kono a kana maasiiboo saabu a fañ ma, a ye tara wuluwo la, a kana maasiiboo saabu a fañ ma, waraŋ a be dijo meñ wuluu la. Deenaani wuluu kutoo anij a baamaa, i ñanta topatoori kendoo le soto la, anij maakoyiri saharigo wuluwo koolaa. Jiidoo jaatikendeyaa be dending fañ tankoo fanaa la le, ka konoo soto a ye a tara i mañ tara lafiriŋ a la, anij fañ tankoo kuuraŋolu ma mennu ka soto futuwo kafuñooyaa kono.

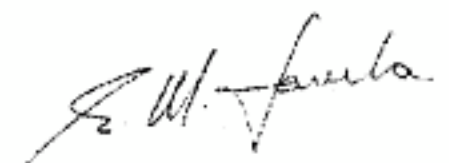
Bari niisunoo doo naata soto ñij kuwo to baake, kaatu moo jamaa be jee i ye londoo meñ soto ñij kuwo to, a mañ wara baake. Wo naata a saabu bataa ka soto ñij kuwo to meñ mañ jari ka soto, anij saayaalu menuu si kuntuntee noo. Ñ na moofinduu jaŋ, musoo meñ ka faa konomaayaa bataa kono, anij wuluwo bataa, a ka taa le fo musu wuli keme fula musu wuli taŋ luulu saŋ-wo-saŋ. Dinding meñ fanaa ka faa konomaayaa waatoo, tiŋo waatoo, wuluwo waatoo, waraŋ konomaayaa lookuŋ foloo, a ka taa le fo dinding miliyoŋ saba. M mañ ñaŋ na soŋ na ñij kuwo alihaaloo ye tara teŋ, aduŋ m mañ ñaŋ na soŋ na a ye ke tenten kuu ti.

Ñij saayaañaa siifaa doolu, wolu si ñaatokuntu noo le nij moo bee ye jiidoo kaatikendeyaa kuwo fahaamu, i ye a muta kala ti, anij i ye musu jiidilaalu maakoyi i la konomaayaa waatoo, wuluwo waatoo, anij wuluwo koolaa.

Moolu ka tara konoo soto kaŋ ne luŋ-wo-luŋ, a ye a tara i mañ tara lafiriŋ a la wo waatoo, anij musoolu nij kewolu ka tara kuuraŋolu soto kaŋ ne doron futuwo kafuñooyaa kono. Tumandoo ñij ka naa ke saayaa sababoo ti noo le, anij lanjuuroo. Ñij kuwo mañ ñaŋ na laa la teŋ, kaatu moo bee ñanta simfaa meñ taa la a kamma ka i fañ tanka ñij kuu dimindingo la, wo mañ koleyaa muumeeke le, aduŋ kodi bondi jamaa te jee.

Ñij kumakaŋolu ye ñ kibaari le ka a fo ñ ye m be m fañ tanka la ñaamen, waraŋ ka ñij saayaañaa siifaa doolu talaa, kuuraŋolu, anij bataa, konomaayaa waatoo, wuluwo waatoo, anij bataa koteŋolu mennu be dending jiidoo jaatikendeyaa siloolu la.

Ŋa a miira moo-wo-moo, dinding keebaa, be nafaa baa le soto la ñij kumakaŋolu to, aduŋ a be a nafaa ñij dookundi la le famfaŋ.

Dr Ebrahim M. Samba
WHO Regional Director for Africa

Hadamadiño la meño tunkunjo foloodulaa

Ñiŋ waatoo mu waati kummaa baa le ti kambaanendiŋolu ye, aniŋ sunkutundiŋolu. Kaatu ñiŋ mu waati le ti waatoo meŋ ì ka suuteeroo ke falindiŋoolu la ì baloo keña to, aniŋ ì la nii suula kuwolu, aduŋ ñiŋ ne mu waatoo ti, waatoo meŋ ì la diŋ sotoo bundaa ka yele meŋ na. A si ke noo a ye dati musoo ye, ka bo sanji seyi, kewo, ka bo sanji kononto.

Niŋ musoo futata ñiŋ tunkunjo ma, a ka muŋ falindiri le suutee a faŋ bala?

Niŋ musoo futata ñiŋ tunkunjo ma, a ka ñiŋ falindiŋoolu le suutee a faŋ bala:

- A la jaŋayaa si sele, aniŋ a la kuliyyaa.
- A sunjoo si bo, a sunju nuŋo ye fiŋ.
- A tookuŋ kuloolu si fanu.
- A dabakoto tiyolu si faliŋ, aniŋ a keneto tiyolu.
- A baloo nooroo si fatiyaa.
- Furuntoolu si siyaa a ñaadaa bala.
- A si a dati ka a la kuuroo je.

Muŋ ne ka ke niŋ musoo be kuuroo kono?

Niŋ kuuroo datita musoo ye, yeloo le ka finti a ye, meŋ wucoo ci taa fo tili saba waraŋ naani. Niŋ ñiŋ waatoo kumaasita musoo ye, a ñanta a faŋ seneyandi la le kendeke. A kali a la tewolu niŋ a la duuma duŋ feŋolu kuu, ka ì faliŋ waati-wo-waati. Niŋ sunkutundiŋo futata ñiŋ tunkunjo ma, a si ñiŋ loŋ ko, niŋ a niŋ kewo ye kafuñooyaa soto, a si konoo taa noo le.

Niŋ kewo futata ñiŋ tunkunjo ma, a ka muŋ falindiri le suutee a faŋ bala?

- A diyaamukaŋo si fanu.
- A kabakunkuŋolu si fanu.
- A la jaŋayaa niŋ a la kuliyyaa si sele.
- A dabakoto tiyolu si faliŋ, aniŋ a kenekoto tiyolu, aniŋ a booraa.
- Furuntoolu si siyaa a ñaadaa bala.
- A baloo nooroo si fatiyaa.
- Siiboo si naa a kaŋ, manii jiyo ye finti a ye. Niŋ kambaanendiŋo ye ñiŋ je, a si a loŋ ko, niŋ a niŋ musoo kafuta, a si a konomaa noo le.

Muŋ ne mu meño tunkunjo ti?

Ñiŋ mu waati le ti baluwo kono waatoo meŋ musoo niŋ kewo la kuwo ka faliŋ ka bo sunkutundiŋyaa niŋ kambaanendiŋyaa to, ka taa musuyaa niŋ keeyaa to. A ka dati ka bo sanji taŋ ka taa taŋ niŋ kononto, waraŋ sanji muwaŋ. Baloo la taamoo ka loo ñiŋ waatoo le la.

Nin musoo nin kewo futata nin tunkunjo ma, i ka tara suularin noo la le doron. I maaanaa ka falin ne, adun i ka lafi le ka i fansun kuwolu taamandi.

Nin musoo futata mejo tunkunjo ma, wo ye mun ne yitandi a la?

Nin musoo ye a dati ka a la kuuroo je, a sunjoo bota, a dabakoto tiyolu falinta, anin a keneto tiyolu falinta, a si a lon ko a menta le. Nin ye a yitandi a la le ko, nin a nin kewo kafuta doron, a si ke noo a ye konoo soto.

Nin kewo futata mejo tunkunjo ma, wo ye mun ne yitandi a la?

Nin kewo siiboota, a diyaamukano fanuta, a dabakoto tiyolu falinta, anin a keneto tiyolu nin a booraa, a si a lon ko a menta le. Nin ye a yitandi a la le ko, nin a nin musoo kafuta doron, a si a konomaa noo le.

Sunkuntundinolu nin kamabaanendinolu nanta mun ne ke la nin i futata nin tunkunjo ma, i ka tara hamerin noo la nin tunkunjo mejo na?

I si kisikisiroo ke ka yaamaroolu nini alifaalu bulu, baadin kotejololu, karandirilaalu, jaati kendeyaa bundaa dookuulaalu, waran ka kitaaboolu karan mennu ye nin kuwo maa.

Fo musoo nin kewo ka tara hamerin noo la naamen, wo mu allandaaroo le ti ban?

Haa, musoo nin kewo la hamoo noo la, wo mu allandaaroo le ti. Moo man nan na malu la wo la, baawo a suuloo be moo bee le kan. Moo-wo-moo nin a menta, a nanta nin suula siifaa soto la le. Bari kuu kendoo mu mejo ti, wo le mu musoo nin kewo nanta kafu la nin sila tilindinjo le la ko a nanta ke la naamen.

Musoo niŋ kewo ye kafu sila tilindiŋo kaŋ, wo mu muŋ ne ti?

Wo le mu:

- Buuŋaa niŋ horomoo ye tara ì teema.
- Ì kana feeyaa kanoo duŋ ñoo teema.
- Ì ye ñoo loŋ kendeke, aduŋ ì la alifaalu ye bo a kalama.
- Ì si ì faŋ muta ì kana kata ñoo la. Kaatu ì bee ye kafuñooyaa koomoo loŋ ne aduŋ ì ye a loŋ ne niidiyaa meŋ be jee.
- Musoo si a loŋ a ñanta balan na waatoo meŋ na, kewo fanaa si a loŋ a ñanta kuntunteeroo ke la waatoo meŋ na. Kaatu ì bee ye a loŋ ne, niŋ ì ye kafuñooyaa soto, a koomoo be naa ke le meŋ ti.

Musoolu niŋ kewolu la kuwolu si duŋ noo ñoo kono ñaadii, a ye a tara ì buka kafu ka tara ñoo jarabiriŋ?

Musoolu niŋ kewolu la kuwo si duŋ noo ñoo kono niŋ sila jamaa le, la a ye a tara feŋ te ì teema. Ì kali sii ñoo kaŋ ì ye ñoo so feŋolu la. Ì kali sutuyaa ñoo la ka ñoo kalamutandi, ì kali ñoo safee letaroolu la. Ì jamaa kali sabati ñoo kaŋ ka feeyaa ñoo kaŋ, aniŋ tulun kotegolu.

Muŋ ne ye a tinna musu futuubaloo niŋ kee futuubaloo maŋ ñaŋ na kafu la?

- Kaatu a ka naa laban ke la kono sotoo le ti, aniŋ jarabi kuu jamaa.
- A si ke noo ì ye kuuraŋo soto ì la kafuñooyaa kono, kuuraŋolu mennu be ko keesantoo, seketoo, eeds jankaroo, aniŋ kuuraŋ koten jamaa.
- Musoo la karoo la, niŋ musoo ye keekuwo dati juuna, kuuraŋo meŋ ì ka a fo a ye ko kansa "cancer", wo le ka laban ke la a wuluuŋaŋo daa to, a ye naa tenten a la buluwo kaŋ.

Musoo niŋ kewo si kafuñooyaa jelu le soto a ye ke konoo ti?

Siiŋaa nankamoo, wo maŋ kummaayaa. Musoo si konoo soto noo le hani niŋ a niŋ kewo kafuta siiŋaa kiliŋ doron ne la.

Musudindiŋo niŋ a konomaata, a ka a ñaa tiliŋ muŋ koleyaa kuulu le la?

- Wuluu koleyaa, kaatu a suufoolu maŋ meŋ baake foloo.
- A si ke noo a ye faa tiŋo to, sako niŋ a maŋ meŋ.
- Diŋ jamaa sotoo, a laban ye naa ke baa la jaati kende yaabaliyaa ti, aniŋ dimbaayaa la naasoo.
- A ka moo duŋ konoboo to noo le, aniŋ kuu kotegolu.

Musudindiŋo diŋo ka muŋ koleyaa kuulu le soto?

- Dindiŋo si wuluu a ye a tara a wuluu waatoo maŋ sii.
- Niŋ a wuluuta a si ke noo dindiŋo ye dooyaa.
- A si ke noo dindiŋo ye lanjuuru.
- A si ke noo dindiŋo ye faa wuluuŋaŋo kono, tiŋo waatoo, waran niŋ a wuluuta a te mee la a ye faa.
- A si ke noo a te topatoori kendoo soto noo la, baa la dooyaa kaŋ.

Nin musu futuubaloo ye konoo soto, a ka mun hadamayaa kuu koleyaa le soto?

- Men ye a konomaa, a si balan ko ate le mu.
- A la moolu si i bo a to.
- A si a la karan waran a la hame kotenolu tiinaa noo le.
- A la dookuu kendoo sotoo si koleyaa.
- A la kee sotoo si koleyaa.
- Dindiyo topatoo bataa be tara la laarin a kilin ne kan.
- Dulaa doolu to, maloo men ka laa futuubaloolu kan nin i ye konoo soto, wo le be laa la a fanaa kan.

Mun ne ka balajaatoo maakoyi ka taamaanaa kendoo soto nin i futata menyo tunkuno ma?

- Ka domoroo ke a naama, ka domoroolu domo mennu ka balajaatoo so semboo la, komen sosoo, maano, tubaanao, noo, mbuuroo, kuu namaboo, suboo, newo, yiridinolu, anin naakitofenolu.
- i kana i balajaatoo landatambi dookundi.
- Musoo la karoo la, i kana konoo soto fo jannin i suufoolu be men na.
- I ye tara dulaa kendoo to, i be kontaanoo soto la daamen.

Wuluulaalu nin alifaalu nanta mun maakoyiri le ke la nin dindiyo futata nin tunkuno ma?

- I si kali i la kuwo hakilimaayaa, ka hakili tenkuno dii i la.
- I si a koyindi i ma i be temboo men to, allandaaroo le mu, moo bee ka tamba daamen na.
- I ye a koyindi i ma konomaayaa ka maasiiboo men wuluu, anin kuuran men ka soto kafuanooyaa la, anin bataa kotenolu nin dunoolu, a ka mennu laa moo kan.

Ka konoo soto a ye a tara i man tara lafirin a la wo waatoo

Mun ne ye a tinna konoo men ka soto sunkutuyaa nin kambaaneyaa waatoo moolu buka lafi a la?

Kaatu a ka soto laɓinoo le kono, a ye tara ali man tara lafirin a la, adun a ka bataa jamaa le fanaa naati. A ka saabu noo din faa la le, din fayoo anin kuu jawu jamaa.

Ɗin kono siifaa sotoo si bayi noo ɓaadii le?

Wo le mu:

- Musu mendigolu nin kee mendigolu ye jamfa ɓoo la futuwo la karoo la i ye i batu fo futuwo ye siti i teema jannin i ka ɓoo je bun na.
- Alifaalu nin karamoolu si dindigolu karandi futuwo siloo la juuna, i si a lon kuwo men be musu mendigo nin kee mendigo la ɓoo jewo bun na kooma. Alifaalu si kali taamanseeri kendoolu yitandi dindigolu la futuwo la karoo la suwolu kono, fo men si a tinna i si a lon digo sotoo ɓanta ke la daliiloo men kan.
- Musu mendigolu nin kee mendigolu ɓanta mun ne ke la nin i lafi ka ɓoo je bun na?
- I si sila koyirigo taa men liimaaneyaa be wara la ko, i la ɓoo jewo koolaa, a te ke la konoo ti. Misaali fee, ka foolewo taa, boori kesoolu anin fen kotegolu.

Nin sunkutundigo ye konoo suutee a fan bala a ɓanta mun ne ke la?

A si kewo wali men ye konoo ke a la, i ye a kuwo kacaa ɓoo kan. I si alifaa kilin kumandi kacaadulaa ɓin to a ye a kuwo seedeyaa waran jaati kendeyaa bundaa dookuulaa. I bee si sabari, i ye konoo bula a ye tenten. A kana i dun kuu ke la, baawo kuu le mu a keta le fokaban. Musoo kana malu ka yaamaroo ɓini jaaraloo bundaalu to ka a konoo topatoo fo jannin a be wuluu la. Nin a wuluuta fanaa, alifaalu kana kuu tilin a la men be a tinna la, a be a digo mantoora la.

Nin a man lafi konoo ɓin ye tenten a ɓanta mun ne ke la?

A si dokitaroolu wali a ye yaamari kendoo ɓini i bulu. A si a lon ko konoboo mu kuu haramurin le ti men, a si maasiibo jawoo boyi noo moo kan ne, adun luwaa man son a la.

Konoboo ka mun maasiibo kuu le dii musoo la?

Nin a man ke kuu, a ka ɓin maasiibo kuwolu le dii musoo la:

- Ka tu yeloo bo la.
- A si a tinna noo kurin kesoolu ye dun wuluuɓan kono a ye kuuran dii a la.
- Wuluuɓan si soolu soto, yeloo ye tu bo la, anin kurin kesoo si jii nan konoo kono a ye ke kuuran ti.

- Suufoolu mennu ka jiidoo kuwo sooneeyandi, bee si tiñaa.
- A si jaralaa kuuraño dii noo i maarii la le.
- I te diŋ soto noo la kotenke.
- A si i faa noo le faŋ, niŋ yeloo tuta bo la i la, aniŋ i ye faa kuuraño to, kuuraŋ kesoo le ye meŋ saabu i ma.

Musu maŋ ñaŋ na hame la ka i konoo bo, niŋ a maŋ ke lanjuuru koleŋo kaŋ ti. Aduŋ hani lanjuuru koleŋo kaŋ, a yaamaroo aniŋ topatoroo ñanta bo la dokitaroolu le bulu.

Konoboo

Muƙ ne mu konoboo ti?

Ɗiƙ mu siilo le ti ka konoo bo, janniƙ a be futa la lookuƙ muwaƙ niƙ seyi.

Fo konoboo ye mantoora kuu le soto baƙ?

Konoboo mu kuu jawu baa le ti, aduƙ a maƙ koyi le fereƙ, sako niƙ konoo taata fo kari saba, aduƙ moo fanaa ye naa a bo meƙ maƙ a dookuwo fahaamu baake.

Niƙ musu konomaa ye bataa soto aduƙ a jeta ko a jarita le ka a konoo bo, niƙ wo nte a si maasiiboo sii noo a ma le, a ƙanta yaamaroo ƙini la mintoo le?

A si dokitaroolu waliƙ ka yaamaroo ƙini ì bulu. A si yaamari kendoo ƙini ì bulu a ƙanta a konoo bo noo la daameƙ, aniƙ a ƙanta ke la ƙaameƙ.

Konoboo si koyi noo waati jumaa le la?

Konoboo maƙ ke kuu koyiriƙ ti, bari a fisayaata ka bo waatoo meƙ na, wo le mu, janniƙ a ka kari saba sii aniƙ meƙ be a bo la, a ye a dookuwo loƙ kendeke.

Muƙ mantoora kuulu le ka soto niƙ moo ye konoboo ke a ye a tara a dookuwo maƙ koyi a ma baake?

- Waati-wo-waati yeloo si tu bo la.
- Wuluuƙaƙo si lanjuuru.
- Kuuraƙ kesoo si duƙ noo wuluuƙaƙo kono, a ye kuuraƙo saabu.
- Wuluuƙaƙo bala si huwolu soto, yeloo ye tu bo la, aniƙ kuuraƙ kesoo si jii naƙ konoo kaƙ duuma.
- Suufoo kotegolu si tiƙaa menu ka deemaaroo ke jiidoo la karoo la.
- A si jaralaa kuuraƙo saabu noo le
- A si suƙ noo wuluubaliyaa la le.
- A si suƙ noo moo la saatoo la le, niƙ yeloo la bo jawuyaata aniƙ mantoora kotegolu, a ye menu ke baloo la.

Niƙ musoo meƙ nene ka konoboo ke, a ƙanta muƙ ne ke la ka a faƙ tanka a ma kotenke?

A si jaaraloo bundaa waliƙ a ye yaamaroo ƙini jee fo meƙ si a tinna a si tanka a ma kotenke.

Hakilituunaa siifaa menñanta soto la konomaayaa waatoo, anin wuluwo waatoo.

Musoo ka konoo soto tuma jumaa le la?

Wo le mu, nin diño keta a wuluuñango kono. Wo waatoo le mu moo si a fo noo konoo le be a la. Konomaayaa wucoo ka taa le fo kari kononto.

Nin musoo ye konoo taa, mun taamanseeri le ka finti a bala?

- A la kuuroo si loo.
- A jusoo si tu la a maa la ka lafi foonoo la nin a wulita somandaa, sako konomaayaa kari saba foloo.
- A sunjoo si wara, a sunju nugo ye fin.
- A la niilaa keñaa si faliñ waati kilin.
- A si jarabi, ka lafi feñ manee domoo la.
- A konoo si wara.
- A la kuliyyaa si lafaa.
- A la sumunaa si siyaa.

Konomaayaa waatoo kono, musoo fango, anin dindiño men be a kono, ñaa ka tara tilindiñ jaatikendeyaa koleyaa kuu baalu le la, adun a ye hakilituu baa le nininkaa anin maakoyiroo.

Musoo la konomaayaa waatoo la, a ñanta mun topatooriñaa le soto la?

- Ka tara a la kuwo koroosi kan, ka taamanseeroolu juubee a bala mennu si naa ke noo a ye mantoora kuwo ti ñaato.
- Ka kuuranolu jaara a bala feñ-wo-feñ si naa ke ate nin a diño ye mantooroo ti.
- Ka a jusoo landi, a nin a keemaa ye tara i yillaarin deenaanoo jiyaa la.

Musukonoma ñanta mun ne ke la ka a la jaatikendeyaa tanka?

- Nin a ye konoo taa doron a ye taa lopitaanoo to.
- A kali taa lopitaanoo to a ñaama.
- A kali siinoo soto a ñaama anin foñondiño.
- A kali domoroo ke kendeke, domori kendoo.
- A kali a baloo nin a ñinolu kuu.
- A kali a baloo mammandi domandiñ men te a toora la baake.
- A kana a daa bula ñoo fiitiifaataa kuwolu to, waran bala bataa baa.
- A si a fan tankandi kuuranolu ma mennu be ko, kirikiroo, tootoo kuuranu, anin kuuranolu mennu ka sawun futuwo siloo la, komeñ Eeds jankaroo, anin a jankari kesoolu.

Ka domoroo ke kendeke

- Musukonomaa ñanta le ka domoroo ke kendeke, ko a dalita domoroolu mennu domoo la, komeŋ tubaanoo, sosoo, kintoo, maanoo, pataatoo, ñamboo, aniŋ domori feŋ kotegolu.
- A kali suboo jamaa domo, ñewo, keekewo, yiridiŋolu, aniŋ naakito feŋolu.

Seneyaa

Musukonomaa ñanta le:

- A kali i kuu saafunoo la aniŋ jii senuŋo luŋ-wo-luŋ sako a ñaatoo.
- A kali tuloo maa a sunju nuŋo la waati niŋ waati, a kali a sunju nuŋo saba naŋ banta la niŋ a be tuloo maa kaŋ a la. Niŋ ka sunju nuŋo maakoyi le a ye tanka feteg ma. A si tara beteyaariŋ suusundiŋoo ye niŋ deenaanoo wuluuta.
- A kali a ñiŋolu kuu niŋ a ye domoroo ke.

Musukonomaa ñanta fata la muŋ kuu siifaalu le kewo la?

Musukonomaa ñanta fata la kuwolu mennu kewo la wolu le mu:

- A kana boori miŋ, waraŋ ka taa masiŋo to meŋ ka baloo kono nataali, niŋ a maŋ ke dokitaroolu la yaamaroo kaŋ ti. Niŋ ka a maakoyi le ka a diŋo tanka lanjuuroo la. Janniŋ i be taa masiŋo to ka i baloo kono nataali, a koyindi dokitaroo ma foloo ko konoo le be i la.
- A ye jamfa sikareeti saboo niŋ dolomiŋo ma. Niŋ ka a maakoyi le ka a diŋo tanka sembe dooyaa ma a wuluu waatoo, komeŋ a la kuliya ye tara kiloo fula niŋ too ye duuma la. (2.5kg)

Musukonomaa la bataa daalu ka ke muŋ ne ti, a la konomaayaa waatoo la aniŋ muŋ ne si ke noo ñiŋ kuwolu to?

Kuwo doolu mennu ka soto konomaayaa waatoo la, wolu le mu:

- **Somandaa saasaa, jusumaa, waraŋ ka foonoo, kari saba foloo kono. Muŋ ne ñanta ke la?**
Niŋ a jawuyaata baake, dokitaroolu waliŋ, waraŋ jaatikendeyaa bundaa dookuulaa.
- **Jusu janoo. Muŋ ne ñanta ke la?**
Kana domori janindiriŋolu domo, waraŋ domoroolu mennu ye tulu jamaa soto, aniŋ kaani jamaa. I kali keekee miŋ.
- **Konojaa. Muŋ ne ñanta ke la?**
Kali yiridiŋolu jamaa domo, aniŋ naakito feŋolu. I kali jii jamaa miŋ.
- **Makuru. A ka kamototaa koleyandi i bulu aduŋ yeloo si tara i la kamototaa kono. Muŋ ne ñanta ke la?**
Taa i ye dokitaroolu je.
- **Niŋ i siŋolu ka balan sako suuto. Muŋ ne ñanta ke la?**
I kali boori moositaalu maa a la, i ye a kata i ye dokitaroolu je.
- **Niŋ yelesiloolu mennu be siŋo to ka kulli naŋ banta. Muŋ ne ñanta ke la?**
 - Kana feŋ deteriŋo duŋ, ka bo i tewo to la ka naa duuma la.
 - Kana loo fo waati jaŋ.
 - Kali foñondiŋo soto kendeke.

-Nin i be siirin waran i be laarin, kali i sinolu wulindi santo.

-Nin a juwuyaata, a kata i ye dokitaroolu je.

- **Siinoobaliyaa. Mun ne nanta ke la?**

Kana domori kulinjo domo nin i be i laa la. A kata i ye dokitaroolu wali nin a keta tenten kuu ti.

- **Ka tara i konoo ganaa la fo waati jan. Mun ne nanta ke la?**

-I kali tuloo maa lun-wo-lun.

-I kali dumfenjolu dun mennu buka ganaa.

- **Nin musuyaa to ka i ganaa. Mun ne nanta ke la?**

A kata i ye dokitaroolu je.

- **Naaminigo. Mun ne nanta ke la?**

-Domoro ke a naama, anin a waatoolu la.

-Kana sabati moo jamaa dulaalu to.

-Kana loo fo waati jan.

-Kana dumfenjeterinolu dun.

-Nin a keta tenten kuu ti, a kata i ye dokitaroolu je.

- **Dajii fayi baa. Mun ne nanta ke la?**

Nin a man loo fo i la konomaayaa taata fo kari saba, a kata i ye dokitaroolu je.

Mun kuulu le si ke noo bataa sababoo ti musoo ye nin a ye konoo taa?

- Nin a ye konoo taa a ye a tara a siyo man futa sanji tan nin seyi, waran nin a siyo tambita sanji tan saba nin luulu la.
- Nin a la jamfoo dasata meetari kilin nin sentimeetari tan luulu la. (150cm)
- Nin a la konoo taa foloo waatoo ye a tara meseyaarin baake.
- A konoana foloo.
- Nin a la konoana foloo ye a tara a siyo tambita sanji tan saba nin luulu la.
- Nin a ye konoana men ke a siyaata konoana naani ti.
- Nin a la konomaayaalu teemoo buka sanji fula sii.

Muƙ ne ka ke maasiiboo taamanseeroolu ti, aninƙ bataa kuwolu, konomaayaa waatoo kono?

Wolu le mu:

- Ninƙ musoo baloo ka jarajara.
- Ninƙ yeloo ka tu bo la a la.
- Ninƙ a buka jeroo ke a ñaama, aninƙ a ñaa ka a mininƙ.
- Ninƙ a buloolu, a sinƙolu ninƙ a ñaadaa ka yiibu.
- Ninƙ a ye kundimoo soto boori minƙo manƙ menƙ bondi noo.
- Ninƙ a ye kajewo soto.
- Ninƙ a daa kono koyita waranƙ a ñaafatoolu koto, aninƙ ninƙ a lamfuta.
- Ninƙ a baloo bee ka a ñaanaa, aninƙ a ñaa netemunkuta.
- Ninƙ a la konomaayaa kari saboo tambirinƙo koolaa, a ka tu foonoo la.
- Ninƙ a ye konodimi jawoo soto.
- Ninƙ dindinƙo menƙ be a kono, la mammanƙo talaata, waranƙ a loota.

Musu-wo-musu ye ninƙ koleyaa kuwolu soto,

- A maarii ñanta taa la lopitaanoo le to menƙ sutuyaata a la katabake.
- A maarii la kuwo ñanta juubee la le katabake, ka a maakoyi ka boori koteƙolu dii a la ninƙ a jarita a la.

Musoo menƙ fanaa ye koleyaa soto a la tinƙo to, wo maarii fanaa ñanta ninƙ ñonƙ hakilituuna le soto la.

Muƚ ne mu tiƚo ti?

Tiƚo mu sila le ti siloo meƚ deenaanoo ka finti naƚ ka bo a baamaa wuluuƚaƚo kono.

Tiƚo taamanseeroolu ka ke muƚ ne ti?

- Musoo si dimoo kalamuta a bala ka bo a tewo to, dimoo ye taa fo a ye futa a konoo to.
- A si tu a dimi la, a dimoo ye loo ƚoo kaƚ, a si mee fanaa ko waatoo ka taa ƚaameƚ. ƚiƚ dimoo ka a yitandi le ko, wuluuƚaƚo daa be ye le kaƚ ne.
- Jii bootondiƚo meƚ, deenaanoo ka tara a kono, si feteƚ, jiyo ye finti naƚ ka bo ƚiƚ musuyaa la.

Fo ƚiƚ tiƚo be musoo la, a si jiyo ƚiƚ noo baƚ, waraƚ ka domoroo ke?

ƚiƚ a lafita, a si jii kandoo doo ƚiƚ meƚ ye sukuroo soto, a ye domoroo doo domo, meƚ maƚ kuliya.

Tintoo si muƚ kuu koteƚ ne ke noo?

- I si a wakilindi a ye taamaƚ-taamaƚ, dimoo la sumayaa waatoo la janniƚ a ka wuli kotenke, fo bootondiƚo ye feteƚ deenaanoo ka tara meƚ kono.
- I si a wakilindi a kali i ƚiƚ jii baake dimoo waatoo la, ƚiƚ dimoo sumayaata, a ye i ƚiƚ jii ko a ƚanta i ƚiƚ jii la ƚaameƚ.

Fo moolu ƚanta tara la tintoo bala le baƚ?

A tuta tintoo faƚo le bulu. ƚiƚ a diyaata a ye, a ye tara a faƚ ma, ƚiƚ a diyaata a ye, a si moolu bula i ye tara a bala, a laata mennu la, aduƚ i jewo te ke la a ye ƚiitoora ti.

Tintoo ƚanta tara la muƚ keƚaa le ƚaama meƚ be beteyaa la a la?

A si tara noo keƚaa-wo-keƚaa ƚaama noo le, ƚiƚ a maƚ ke ka i jaƚ a koo kaƚ fo waati jaƚ.

Seneyaa bundaa ƚaadii le ƚanta taa la tiƚo waatoo la?

Tintoo ƚanta le,

- a ye seneyaa,
- a ye dumfeƚ senuƚo duƚ,
- ƚiƚ a tarata, a ye a buloo ƚiƚ a ƚaadaa kuu,
- a ye i laa laaraƚ senuƚo kaƚ, waraƚ basa senuƚo, waraƚ funtu senuƚo.

Timmutalaa ñanta le,

- a ye ke moo senunjo ti,
- a kali a ñonsinolu kuntu i ye sutuyaa,
- a ñonsinolu koto kali tara seneyaarin,
- a kali a buloo kuu saafunoo la, anin jii senunjo, anin a kali bulu bularano dun a buloo la.

Musoo ñanta ka wuluu dulaa siifaa jumaalu le to?

Musoo ñanta ka wuluu,

- lopitaanoolu le to, wuluwo si ke kuu noo daa-wo-daa.
- dulaa le to, daamen nin a ye koleyaa kuwo soto doron, a si futa noo lopitaanoo to katabake.
- a be tankoo soto la daamen, anin nii seewoo.
- dulaa senunjo le to.

Ka tankandiroo ke saayaañaa la, anin lanjuuroo meɗ ka soto tiɗo to.

Muɗ ne mu tiɗo saayaa ti?

Ɗin mu saayaa le ti musoolu ka duɗ meɗ kono. A ka suɗ konomaayaa bataa le la, waraɗ tiɗo bataa. A ka ke saayaa le fanaa ti meɗ, a ka soto wuluwo lookuɗ wooro foloo le kono, waraɗ konoboo waatoo. Ɗ na ɗin moofinduu bankoolu kaɗ, musoo meɗ ka faa ɗin faaɗaa siifaa la, a ka taa le fo musu wuli keme fula musu taɗ luulu, saɗ-wo-saɗ.

Ɗin saayaañaa sababoo suɗo faɗo ka ke muɗ kuulu le ti?

Wolu le mu:

- Ɗin yeloo bota musoo bala baake a la konomaayaa waatoo, anin wuluwo waatoo.
- Ɗin kuuraɗ kesoo dunta deenaanoo naaraɗ siloo le kono, waraɗ yeloo la siloo, wuluwo koolaa waraɗ konoboo koolaa.
- Bala jarajaroo, meɗ ka suɗ yele sele kuuraɗo la.
- Tiɗo la koleyaa, meɗ ka suɗ ɗin deenaanoo naaraɗo dooyaa kolenta.
- Tiɗo la mewo, ka tambɗ mantooroowaa taati taɗ ɗin fula la, musoo ye, meɗ nene ka wuluu. Waraɗ ka tambɗ montoroowaa taati taɗ ɗin seyi la, musoo ye meɗ be a la konoñaa foloo kaɗ. Wuluu-wo-wuluu, a wucoo maɗ ɗaɗ na tambɗ la montoroowaa taati muwaɗ ɗin naani la.
- Ka konoboo ke meɗ maɗ koyi, meɗ, a ka ke yeleboo sababoo le ti, wuluuɗaɗo la soo, waraɗ kuuraɗ kesoo ye duɗ wuluuɗaɗo kono.

Ɗin saayaañaa ka naa ɗin muɗ kuu kotennu le la?

Ɗin saayaañaa ka naa ɗin kuuraɗolu le la konomaayaa waatoo la, kuuraɗolu mennu be ko:

- Kirikiroo,
- Yeledooyaa,
- Eeds jankari kesoo, waraɗ a jankaroo faɗo,
- Yele sele kuuraɗo,
- Jusu kuuraɗo, meɗ ka ɗaa netemunkundi,
- Sukuru kuuraɗo,
- Sundiɗo la kuuraɗo.

Muɗ kuu kotennu le fanaa ka ɗin saayaañaa saabu noo?

Ɗin kuwolu fanaa ka ɗin saayaañaa saabu noo le:

- Ɗin musoo la jamfoo maɗ sentimeetari keme ɗin taɗ luulu sii.
- Ɗin a ɗanta ka domoroolu mennu soto a foota i la, waraɗ a maɗ i soto a ɗaama.
- Ɗin a la jaatikendeyaa maɗ beteyaa.

- Niŋ a la wuluwo tambita konoŋaa naani la.
- Niŋ a 'ye konoo taa a ye a tara a siyo maŋ sanji taŋ niŋ seyi sii foloo, waraŋ niŋ a siyo tambita sanji taŋ saba niŋ luulu la.
- Niŋ a la konomaayaalu teemoo ka dasa sanji fula la.
- Niŋ a maŋ booroolu soto a waatoo la.
- Futuu kuuraŋo to, komeŋ Eeds jankari kesoo, waraŋ a jankaroo faŋo.
- Londintaŋyaa, aniŋ fuwaareyaa jawoo.

Ɓ si kuntu noo ƚiŋ saayaa siifaa ƚaato noo ƚaadii?

Ka kuntu ƚiŋ saayaa siifaa ƚaato, ƚ si a kata:

- Ɓ kali domori kendoo dii musu dindiŋolu la, ka bo biriŋ i dindiŋ, domoroo meŋ be i suufoolu bambandi la.
- Ɓ kali ƚ hakiloo tu i la jaati kendeŋyaa to famfaŋ biriŋ i dindiŋ. Ka a je ko i ye dindiŋ sepuroolu bee soto a ƚaama.
- Musukonomaa ƚanta le a kali taa lopitaanoo to waati-wo-waati, niŋ a ye jaakali kuu soto a konoo la karoo la.
- Musoolu si a kata i la wuluwo wucewo ye ke ka bo sanji taŋ niŋ seyi ka taa sanji taŋ saba niŋ luulu.
- I la wuluwolu teemoo si sanji fula sii.
- I la wuluwo kana tambi konoŋaa naani la.
- Niŋ musu meŋ nene ka faraloo soto a la wuluwo to, niŋ a be wuluu la kotenke, a ye taa wuluu lopitaanoo to.
- Niŋ musoo ye koleyaa kuwo soto a la konomaayaa waatoo la, waraŋ a la wuluwo waatoo, a si
-taa lopitaanoo to kataba kilin,
-niŋ a futata lopitaanoo to, dokitaroolu si a la kuwo topatoo katabake,
-niŋ a ƚanta futa la dokirari baa le ma, a si taa jee katabake.

Ka faa tiŋo to, aniŋ ka lanjuuroo soto jee, a si talaa noo ƚaameŋ wo le mu, ka kuntu koleyaa kuwolu ƚaato mennu ka soto konomaayaa waatoo, waraŋ wuluwo waatoo. Waraŋ niŋ i sotota, ka wuli i la kuwo la juuna.

Muŋ taamanseeri siifaalu le be jee tiŋo waatoo la, mennu ka a yitandi ko tintoo la kuwo be jawuyaariŋ ne, niŋ a maŋ topatoo katabake, a si ke noo a ye faa?

Tiŋo waatoo la, a maŋ koyi fereŋ:

- Niŋ yeloo be jii kaŋ baake.
- Niŋ tintoo baloo ka jarajara.
- Niŋ dimoo warabaata, a tuta looriŋ ƚoo kaŋ.
- Niŋ dimoo loota kataba kilin, a tarata, waraŋ yeloo be jii kaŋ a ye, mindoo ye a muta baake.
- Niŋ a lamfuta, a buka ŋuntaŋ noo kotenke.
- Niŋ a baloo kandita baake.
- Niŋ deenaanoo buka maa konoo kono.
- Niŋ deenaanoo maŋ tara laariŋ kuu konoo kono, waraŋ a warabaata ka finti naŋ niŋ a naaraŋo la.
- Niŋ batakuŋ juloo waraŋ juulantoo foloo fintita naŋ.

- Nin ñaadaa, buloo, waraŋ siŋo foloo fintita naŋ.
- Nin jii netemunku muluŋo fintita a la meŋ nooroo maŋ diyaa.

A maŋ koyi, musoo wuluuriŋ koolaa:

- a maŋ naañoŋo fintindi noo,
- niŋ yeloo be bo kaŋ a la janniŋ naañoŋo ka finti,
- niŋ yeloo be bo kaŋ a la baake, naañoŋo fintiriŋ koolaa,
- ka tara jarajara la.

Nin ñiŋ koleyaa kuu siifaalu fintita, ite ñanta meŋ ke la, wo le mu:

- Ka a samba lopitaanoŋo to katabake.
- I ye a je ko a ye maakoyiri tariŋo soto, waraŋ i ye a maakoyi ka moo ñini a ye meŋ ye ñiŋ dookuwo fahaamu kendeke.

Deenaani wuluu kutoo la kuwo hakilituuñaa

Ñ si deenaani wuluu kutoo la kuwo hakilituu noo a ñaama ñaadii le, ka ì la baluwo liimaaniyaa warandi, ì la menjo, anij ì la ñaatotaa?

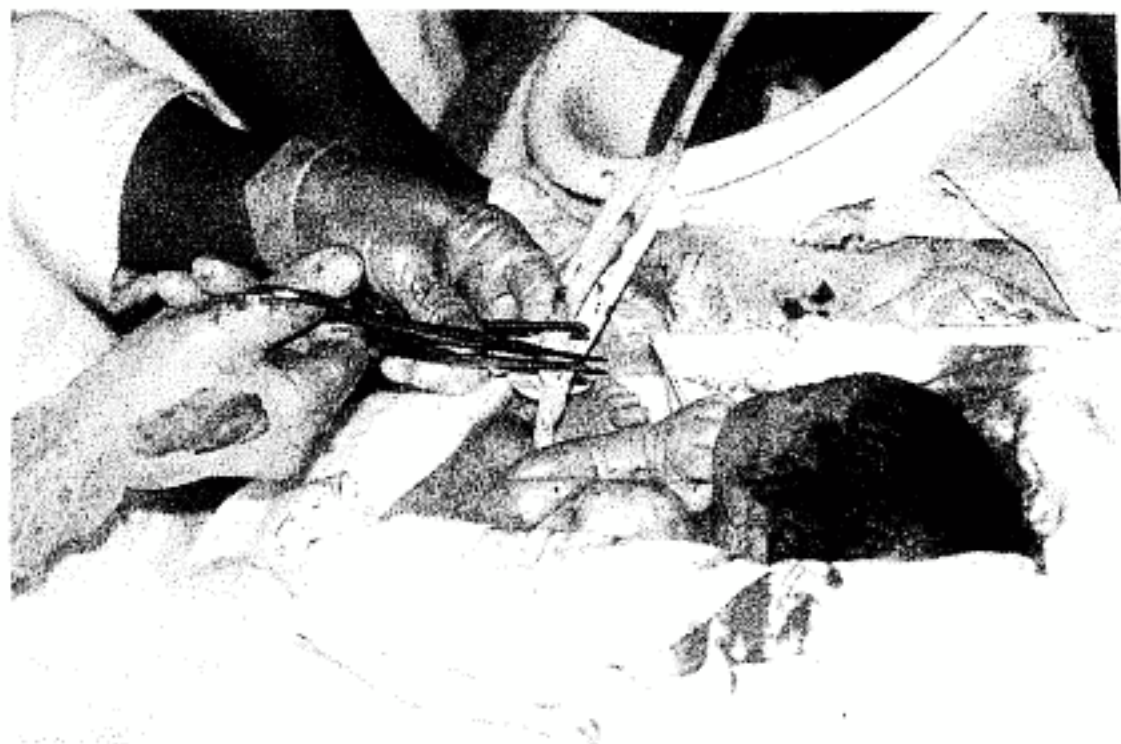
Ka wo noo, wo to ñ si ñ hakiloo tu kendeke ñij kuwolu to:

- seneyaa,
- ka ì tanka sumayaa ma,
- ì ye sunju nonoo suusuu a ñaama,
- ka ì ñaa la kuwo hakili tuu,
- ka wuli katabake nij ì ye niijii koleyaa soto,
- ka ì tanka kuuraŋolu ma mennu ka suŋ noo la, waraŋ nij a ye ì maa, ka wuli a kuwo la katabake,
- ka sepuroolu ke a waatoo la.

Ñ si seneyaa sabatindi noo ñaadii, wuluu waatoo?

Moolu mennu ka tara deenaanoo nij a baa la kuwolu kuŋ na, si a kata:

- ì kali ì buloolu kuu saafunoo la, anij ì kali bulubularaŋo duŋ, jannij ì be tintoo maa la.
- Ka a je wuluwo be ke la daameŋ, jee ye tara seneyaariŋ.
- ì kali batakuŋ juloo maa waatoo doron na nij ì buloo be seneyaariŋ.
- ì kali batakuŋ juloo daameŋ to kuntuta siti nij julu senuŋo la.
- ì kali batakuŋ juloo kuntu jooraŋ na ì ye noo bee faa meŋ bala, a ye tara seneyaariŋ.
- ì kana feŋ laa batakuŋ juloo kaŋ ka a muuri a la.
- Batakuŋ juloo ye tara seneyaariŋ, ì ye a bula a ye jaa, a ye jolon a faŋ ye.
- Nij deenaanoo wuluuta doron, a baa ye a suusundi, a ye a dati ka a la kuwolu topatoo.

Muƙ ne ye a tinna a jarita ka deenaani wuluu kutoo tankandi foɗosumaa ma?

A jarita le kaatu:

- Deenaanoo ka bo naƙ dulaa kandoo le to, a baamaa wuluuɗaƙo kono. A ka naa daameɗ jaɗ, le foɗoo semboo warata a baloo ti.
- Niƙ niƙ foɗosumaa faata a baloo la, a si saasaa noo le, waraɗ a ye faa.

Ɗ si deenaani wuluu kutoo maakoyi noo ɗaadii le a ye tanka foɗosumaa ma?

- Niƙ a wuluuta, a ɗanta le a niƙ a baamaa baloo kali naki ɗoo la. Baa baloo le si deenaanoo maakoyi noo, aduɗ ate le fanaa mu a ye bala senugo ti a si tara noo meɗ bala.
- I si a tankandi foɗosumaa ma, i ye a moromoro funtu senugo kono, a baloo finjaloo kana finti.
- Niƙ a ɗaa niƙ a batukunɗ juloo la kuwo topatoota fokabaɗ, a niƙ a baa si sabati dulaa to daameɗ maɗ sumayaa, fo waati jaɗ.
- Kana a kuu foloo foniɗ a ye montoroo waati dantaɗ sii, a si ke noo faɗ tili kiliɗ koolaa, waraɗ tili fula.

Ɗ si deenaani wuluu kutoo ɗaalu la kuwo topatoo noo ɗaadi lee?

Ɗ si kali a ɗaa fita niƙ funtu senugo la. Ɗniƙ be a maakoyi la le, noo kana duɗ a ɗaalu kono, meɗ si ɗaa dimoo sii noo a ma, waraɗ finkoo.

Muƙ taamaanseeri siifaalu le ka finti niƙ deenaani wuluu kutoo ye niiji koleyaa soto?

Niƙ a baa ye a boyi a taata fo montoroo miniiti kiliɗ a maɗ kumboo. A ɗanta ka maakoyiroo soto katabake fo a la niijiyo si ke noo a ɗaama.

Muƙ ne ɲanta ke la ka à maakoyi a ye i niijii?

A daa kono niŋ a nuŋo kono seneyandi, a ye foɲoo soto ka duŋ a kufukafoo kono. I ye a sinteetewo kono moosi.

Muƙ taamanseeri le ka finti niŋ deenaanoo maŋ kendeyaa?

Wolu le mu:

- Niŋ a buka suusuu baake,
- Niŋ a ka tu siinoo doronj ne la,
- Niŋ a ka tara a ɲaa la bari a buka sonj wuli la,
- Niŋ a la mammaŋo maŋ wara,
- Niŋ a ka bataa soto niijiyo to, waraŋ a baloo ka jarajara,
- Niŋ a baloo ka kandi baake waraŋ a baloo ka sumayaa baake.
- Niŋ a batakuŋo dandaŋo wuleeta, fiyo ka bo jee, a ka noora,
- Niŋ a ɲaa yitita, ɲaabuwo ka finti a ɲaa to.

Niŋ deenaanoo ye ɲinnu kilin-kilin na soto, a samba lopitaanoo to kataba kilin.

Taamanseeri koteŋolu mu muƙ ne ti moo ɲanta deenaanoo samba la meŋ na lopitaanoo to katabake?

Wolu le mu:

- Niŋ a baa ye a boyi a maŋ kumboo, waraŋ niŋ a maŋ lafi la kumboo noo la.
- Niŋ a ye lanjuuroo soto, komenj a daaturoo ye talaa fula ti, a siŋo ye lanjuuru, waraŋ a kuŋo ye wara kolenke, waraŋ a ye dooyaa kolenke.
- Niŋ a ɲaalu netemunkuta, waraŋ a baloo buluuta.
- Niŋ a la wuluwo koolaa a taata fo tiloo muumewo a maŋ i sumuna, a maŋ i buu.
- Niŋ a keɲaa maŋ ke ko a ɲanta ke la ɲaameŋ.

Musu konomaa ɲanta i paree la suusundiroo kamma ɲaadii le?

- A si kali domoroolu domo a dalita mennu domoo la, komenj tubaaɲoo, sosoo, ɲoo, maanoo, kuujamboo, ɲamboo, anin domori feŋ koteŋolu.
- A kali a sunjoo kuu luŋ-wo-luŋ, a ye a fita fo a ye jaa.
- A kali a sunju nuŋolu saba, tiloo kono siiɲaa fula waraŋ saba.

Niŋ musoo wuluuta, a ɲanta ka suusundiroo kumaasi waati jumaa le la?

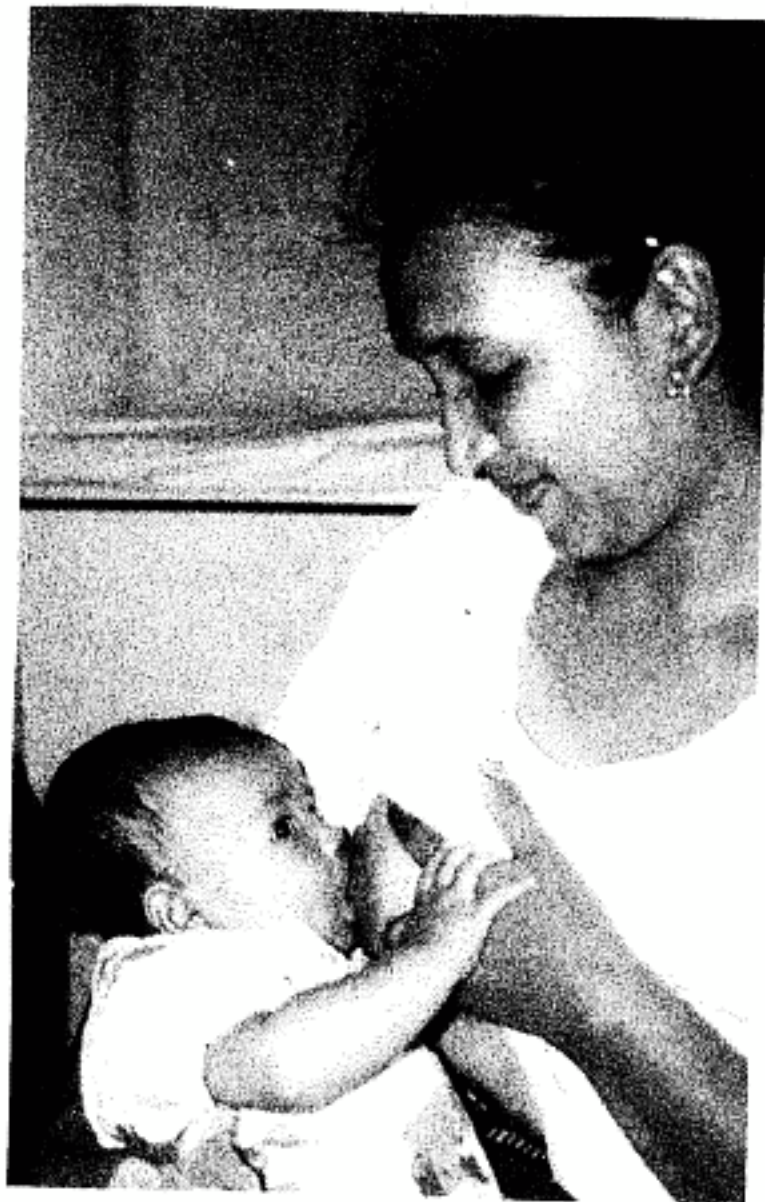
Niŋ musoo wuluuta doronj, a ɲanta le a ye a dati ka a diŋo suusundi.

Fo n̄ si jiyo waraŋ domoroo dii noo deenaanoo la le baŋ?

Hanii. Sunju nonoo doronj ne ɲanta dii la deenaanoo la, a si dooyaa ɲaa-wo-ɲaa fo kari naani.

Muṅ ne ye a tinna suusundiroo kummaayaata?

- Sunju nonoo dammaa le mu domoroo ti, anij jiyo deenaanoo suulata meṅ.
- Sunju nonoo maṅ kuuraṅ kese soto, fonij baa ye Eeds jankari kesoo soto.
- Sunju nonoo ka dindiṅo maakoyi le ka tanka kuuraṅo doolu ma.
- Sunju nonoo maṅ koleyaa kuu soto a sotoñãa to. Jooroo te jee.
- A ka deenaanoo sutuyandi a baa la le ka tanka sumayaa la.
- A ka baa niṅ diṅo la kanoo bambandi le.

Muṅ ne ye a tinna suusundiroo beteyaata baa ye?

- A ka wuloo yeloo la boo le londi.
- A ka wuluuñāṅo maakoyi le a ye seyi a ñaama.
- A ka musoo maakoyi le a ye tanka kono taa la waati kuntindiṅ kono.
- A ka a tinna le sunju kuuraṅo la musoo maa buka feeyaa.
- A ka a tinna le baa ye loo a la baayaa daa to a ñaama.
- A ka a tinna le baa ka diyaamu noo a diṅo ye.

Deenaani wuloo kutoo ñanta domorindi la waati jumaalu le la?

Deenaanoo la domoroo maṅ waati soto. Niṅ a suulata a la doron, a ñanta domorindi la le.

Baa niṅ deenaanoo ka suula sepuroo ñaadiilu le la?

- Baa-wo-baa, a ñanta penkoo soto la le a la konomaayaa waatoo la, ka tanka jaralaa kuuraṅo ma. Niṅ be baa faṅo le maakoyi la anij a diṅo.
- Deenaanoo bee ñanta sepuroo soto la a ñaama le ko a be laariṅ ñaamen bankoo kaṅ.

Niŋ musoo wuluuta a ñanta topatooriña meŋ soto la

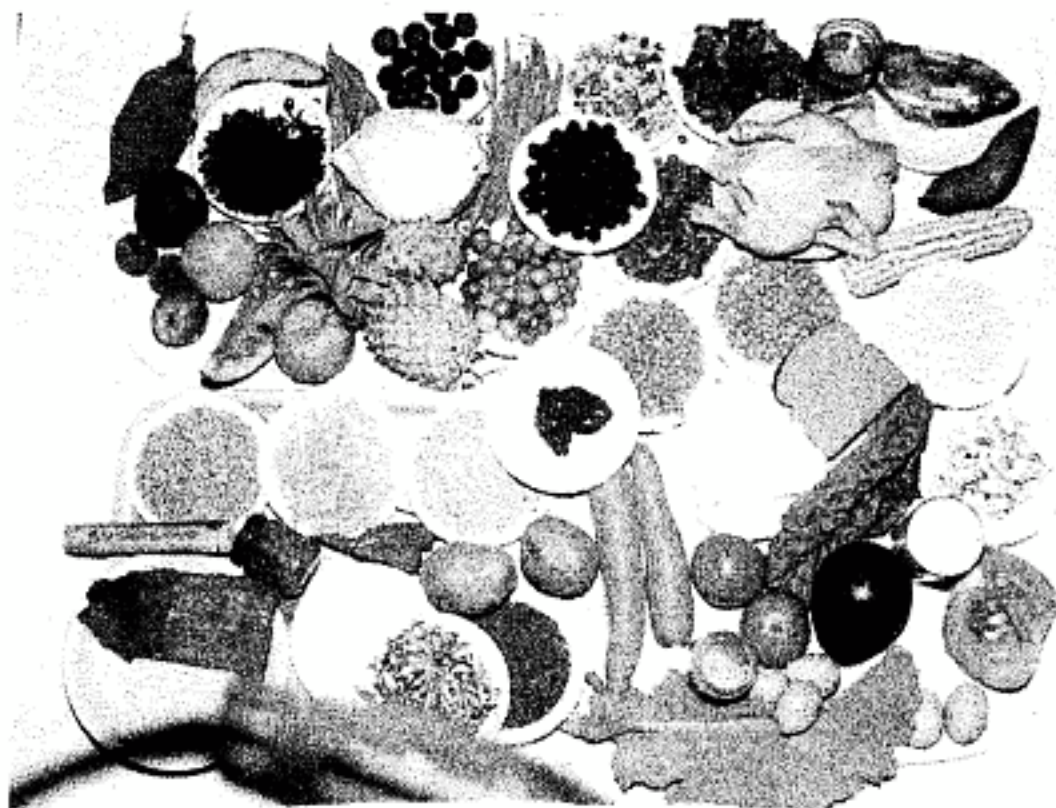
Niŋ Musoo wuluuta, a ñanta muŋ ne ke la ka a faŋ na kuwo topatoo?

Niŋ musoo wuluuta, a si tentenŋ:

- Ka domoroo ke famfaŋ,
- ka a faŋ seneyandi,
- ka dahaa soto a ñaama,
- a si a je ko a baloo ye bambaŋ, a la kuwolu ye tara a ñaama.

A ñanta muŋ domori siifaa ñaadiilu le domo la?

- A ka domoroolu mennu domo nuŋ, a si tentenŋ wolu domoo la, bari a si yiridiŋolu domoo siyandi, aniŋ naakito feŋolu.
- A si kali suboo domo, ñewo, aniŋ siiseekiloo, niŋ a ye a soto.
- A si kali jiyo miŋ kendeke, keekewo, aniŋ jiilamaa feŋ kotenŋolu.

A si a faŋ seneyandi noo ñaadii a ye tara nii seewoo kono?

- A si kali a baloo niŋ a sunjoolu kuu saafunoo la.
- A si kali a ñaato kuu niŋ jii senunŋo la, aniŋ saafunoo luŋ-wo-luŋ.
- A kana dumfeŋ deterinŋ duŋ.

Dahaa niŋ bala mammaŋo la karoo la:

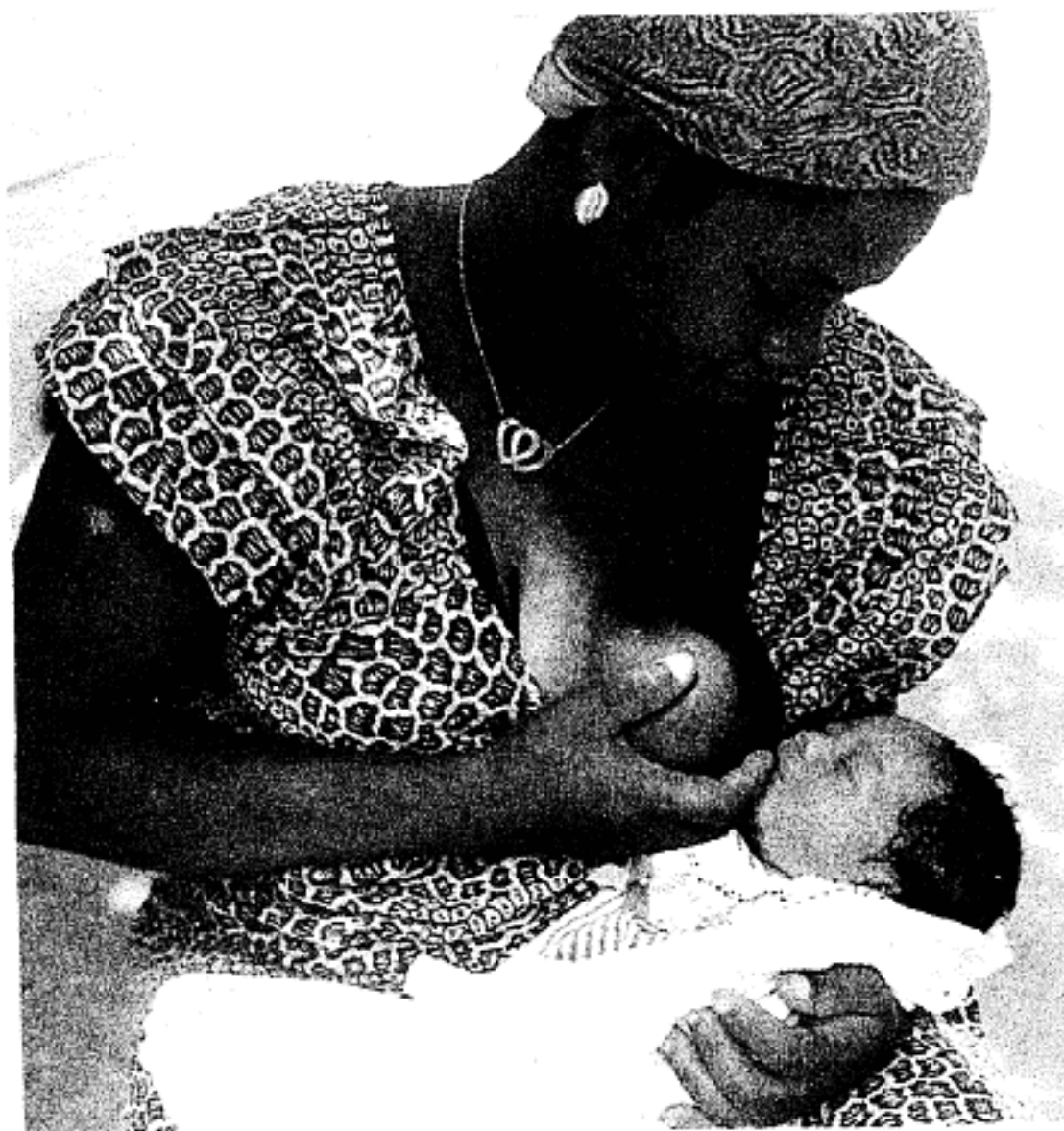
- A si a kata a kali dahaa soto a ñaama, aniŋ a kali siinoo soto a ñaama. Niŋ ne ka a sunjoo nonoo siyandi.
- Niŋ a wuluuta, a kana mee siiirinŋ, a kali taamaŋ-taamaŋ.

Nin musoo wuluuta, a diño ñanta ka suusuwo dati waati jumaa le la?

Nin musoo wuluuta doron, a ñanta a dati la le ka a diño suusundi.

Suusundiroo ka deenaanoo nin a baa maakoyi noo ñaadii lee?

- Suusundiroo ka maakoyiri ke le ka wuluu yeloo londi.
- A ka wuluuñango maakoyi le a ye kafu ñooma, a ye seyi a ñaama a taradulaa.
- A ka musoo maakoyi le waatoo doo la ka tanka kono sotoo ma.
- A ka musoo maakoyi le ka tanka sunju kuurango ma.
- A ka diño nin baa la kanoo bambandi le.
- A ka deenaanoo tankandi kuurango doolu ma le.
- A ka deenaanoo sutuyandi a baa la le, ka a baloo tankandi sumayaa la.

Nin musoo sunju nuño ka dimi, waraŋ ate faño saasaata waraŋ a diño, fo a ñanta i dahaa la suusundiroo la le baŋ?

Hanii, a maŋ ñaŋ na i dahaa la suusundiroo la, hani nin a ye a tara a sunju nuño le ka a dimi, ate faño waraŋ a diño le saasaata. A si taa lopitaanoo to katabake. A si ke noo Eeds jankari kesoo le be a jaatoo kono, waraŋ Eeds jankaroo faño le be a la.

A ñanta muɲ ne ke la niɲ a maɲ dimoo muña noo?

A si:

- a sunjoo biti keeraɲ senuɲo kono a ye dindiɲo balundi a la.
- a si kali tuloo maa a sunju nuɲo la.
- a si kata dokitaroolu la niɲ a maɲ nonoo biti noo a sunjoo bala, waraɲ niɲ dimoo ñiɲ na kuwo be jawuyaa kaɲ.

Niɲ musoo wuluuta, a dunta jaatikendeyaa koleyaa kuwolu kono, muɲ taamanseeri le be jee mennu ka a yitandi?

Wolu le mu:

- kajewo ti,
- jiyo ye tu finti la a la meɲ nooroo maɲ diyaa,
- niɲ a be i sumunaa la, si a dimi,
- kono dimoo,
- a siɲolu ye yiti i ye tara a dimi kaɲ,
- a sunjoo ye tara a dimi kaɲ, a ye tara malamalariɲ,
- kuu manee kewo, komeɲ ka tara kumboo la, a maɲ ke dɔliili kaɲ ti.

Niɲ ɲa ñiɲ taamanseeroolu suutee musoo bala, ñ ñanta muɲ ne ke la?

Ka a samba lopitaanoo to katabakiliɲ, a ye jaarali kendoo soto.

Dimbaayaa la kuwo ñaato siyoo

waray Fankanta

Muñ ne mu dimbaayaa la kuwo ñaato siyoo ti?

Ñiñ mu sila le ti siloo meñ kewo niñ musoo ka a taa ka tanka kono soto ma ñ man lafi a la waatoo meñ na, aniñ ka tanka dimbaayaa tambiringo ma.

Dimbaayaa la kuwo ñaato siyoo ka futuunoomaa fuloo maakoyi le:

- Ka diñolu soto waati la ñ ye a kanu waatoo meñ na.
- Ka dimbaayaa kaañandi ko ñ lafi a la ñaameñ. ñ si dimbaayaa meñ dunoo noo.
- Ka kene bula ñ la wuluwolu teema.

Ka kene bula wuluwolu teema, muɲ ne mu wo ti?

Ñiɲ mu sila le ti siloo meɲ futuuñoomaalu ka a taa ka ì la diɲ sotoo sabandi ñoo la, meɲ si taa fo sanji fula. Ñiɲ ka baa makoyi le a baloo ye bamban, dindiɲo fanaa si topatoo noo a ñaama.

Diɲo ñanta ka soto tuma jumaa le la?

Tumoo meɲ futuuñoomaalu be lafiriɲ ka a soto. Ì si a la kuwo dunoo taa noo, aniɲ tumoo meɲ konomaayaa te baa la jaatikendeyaa mantoora la, waraɲ a be diɲo meɲ wuluu la.

Dimbaayaa la kuwo ñaato siyoo nafaa mu muɲ kuulu le ti?

- A ka baa la jaatikendeyaa sabatindi le.
- A ka dindiɲo fanaa la jaatikendeyaa sabatindi le.
- A ka niiseewo lafaa dimbaayaa kono le.

Jumaa le ñanta ka bula dimbaayaa la kuwo ñaato siyoo siloolu nooma?

Kewolu niɲ musoolu bee le ñanta ka bula ñiɲ siloo nooma. Kewolu la siloo be jee le, musoolu taa be jee.

Kewolu taa mu sila ñaadii le ti?

Wolu le mu:

- Ka jamfa i la musoo la fo waati.
- Niɲ i niɲ musoo kafuta fo maniyoo be naa finti la i la, i ye i keeyaa bondi nan, maniyoo ye boɲ banta.
- Ka foolewo duɲ.
- Faraloo, i faɲo la lafoo kan.

Ka jamfa ñoo la fo waati, ñiɲ siloo ka ke noo ñaadii le?

Ñiɲ siloo, futuuñoomaalu ka kamberɲ ne ì ye jamfa ñoo la waatoolu la karoo kono, konoo ka soto waatoolu mennu la. Fo janniɲ ì be paree la kotenke ka diɲo soto.

Tuma jumaa le koyita, aniɲ tuma jumaa le maɲ koyi kono sotoo la karoo la?

Waatoo be jee le meɲ koyita ka kafuñooyaa soto a la, a ye a tara a te ke noo la konoo ti. Wo waatoo, wo le mu, tili woorowula ka taa tili tan, janniɲ musoo be a la kuuroo je la, ka taa, ka bo tili woorowula ka taa tili tan, a la kuuroo jeriɲ koolaa. Niɲ musoo niɲ kewo ye kafuñooyaa soto ñiɲ waatoo la, a si ke noo a te konoo soto la. Tili toomaalu mennu tuta jee, wolu bee maɲ koyi. Niɲ kafuñooyaa sotota ì kono, a si ke noo konoo ti le.

Ka keeyaa bondi nan banta futuwo waatoo la

Ñiñ siloo ka ke noo ñaadii le?

Wo le mu:

Kafuñooyaa waatoo la, niñ maniyoo be naa bo la doron, i ye i keeyaa bondi nan, maniyoo ye bon banta. Ñiñ fanaa mu siloo doo le ti ka tanka konomandiroo la.

Ñiñ siloo la koyoo tuta musoo niñ kewo la fan mutañaa le bulu futuwo waatoo la.

Foolewo

Kewolu ka foolewo menj taa futuwo waatoo, a ka taa ñaadii le?

Ñiñ foolewo ka dun keeyaa le la, janniñ i niñ musoo be kafuñooyaa soto la. I si a je kafuñooyaa waatoo la maniyoo menj be bo la, a si ke a kono, a te futa la musoo ma. Ñiñ fanaa mu konomandiroo tankoo doo le ti.

Kewo ñanta ñiñ foolewo faliñ na tuma jumaa le la?

Niñ a ye kafuñooyaa ke fo a pareeta, a lafita ka doo ke, a ñanta le ka ñiñ foolewo faliñ. A la kafuñooyaa-wo-kafuñooyaa, a ñanta foolee kutoo le taa la.

Foolewo menj kafuñooyaa keta a la fokaban, a ñanta ke la ñaadii le?

A ñanta fayi la dulaa le to dindiñolu te a je la daamenj ka feeyaa a la, komeñ kamoo kono.

Fo ka ñiñ foolewo taa a ye mantoora kuu le soto ban?

A manj hani mantoora kuu kilij soto. Foolewo siifaa doo be jee niñ a be i la i niñ musoo kafuta a fee, a ka doolu batandi le.

Fo foolewo ka moo tankandi noo futuu kuurañolu ma le ban, hani Eeds jankari kesoo niñ a jankaroo faño?

Haa, niñ i ye a ke kuu. A ka moo tankandi noo futuu kuurañolu ma le, mennu ka soto futuwo waatoo, hani Eeds jankari kesoo, aniñ a jankaroo faño.

Faraloo i faño la lafoo kan

Ñiñ siloo ka ke noo ñaadii le?

Niñ futuñoomaa fuloo menj ye diño soto a ñaama ko ì lafita a la ñaamenj, adun i manj lafi kotenke ka doo soto, dokitaroolu si faraloo doo ke noo kewo bala le menj be

a tinna la a te konomandiroo ke noo la. Faraloo ñiñ mañ koleyaa, aduñ mantoora te a kooma.

Fo ñiñ siloo ye mantoora kuulu le soto ban?

Hani mantoora kuu kiliñ a mañ a soto. Fo faraloo dimoo de.

Saayin niñ kewo naata a hakiloo faliñ ka diño soto kotenke, fo ñiñ kuwo si faliñ noo ban?

Hanii, a te ke noo la. I ye sila-wo-sila taa a te ke noo la.

Fo ñiñ kuwo si kewo ke noo seenewo ti noo le ban?

Hanii, a te a ke noo la seenewo ti. A ka futuwo ke noo ñaamen, feñ te faliñ na jee, bari a te konomandiroo ke noo la.

Fo ñiñ siloo si kewo maakoyi noo ban ka tanka futuu kuurañolu ma, hani Eeds jankari kesoo anin a jankaroo faño?

Hanii, a te a ke noo la.

Musoolu la dimbaayaa ñaato siyoo siloo mu sila ñaadii le ti?

Wolu le mu:

- Suusundiroo ti.
- Ka jamfaa kewo la waati la konoo si soto noo men na
- Ka boorikesoolu taa mennu ka tankandiroo ke kono soto la.
- Ka maniiifaaranj tulumaa feñolu maa, waraŋ a boorikesoolu kafuñooyaa waatoo la.
- Ka poosewo duñ janniñ i ka kafuñooyaa soto.
- Ka feñ duñ wuluuñango kono.
- Ka konomaa tankaraŋ penkoo taa, kari fula-wo-kari fula, waraŋ kari saba-wo-kari saba.
- Faraloo.

Suusundiroo

Ñiñ siloo ka ke noo ñaadii ?

Ñiñ mu Alla faño la dookuwo le ti. Niñ musoo be suusundiroo la, a la kono sotoo buka feeyaa, niñ a ye a tara:

- A ka a diño suusundi waati-wo-waati, suuto tili.
- Niñ a la wuluwo waatoo mañ kari wooro sii.
- Niñ a la kuuroo jewo mañ dati foloo.

Waatoo menj koyita ka kafuñooyaa soto a la, a ye a tara a te ke la konoo ti.

Ñin waatoo la kuwo ka ke noo ñaadii le?

Ñin mu Alla faɗo la dookuwo le ti. Waatoo ñin, a ka dati ka bo nin musoo la a la kuuroo jewo dasata ka bo tili woorowula ka taa tili tan, ka taa fo nin a la kuuroo tambita ka bo tili woorowula ka taa tili tan. Nin musoo ka kafuñooyaa soto nin waatoolu la, a si ke noo a te konoo soto noo la. Wo tili toomaalu mennu tuta, wolu bee manj koyi, nin musoo ye kafuñooyaa soto i la, a si ke noo konoo ti le.

Nin musu menj nin a keemaa manj lafi ka diño soto foloo, wo to i si kaca a i kana noo je nin waatoo la.

Ka boori kesoolu minj menj be i tanka la kono sotoo la.

Ñin ka ke noo ñaadii le?

Ñin boori kesoolu ka kiloo le bali bo la musoo bala, menj nin maniyoo ka kafu ñooma ka ke diño ti. Nin nin kiloo manj naa, konoo te soto noo la.

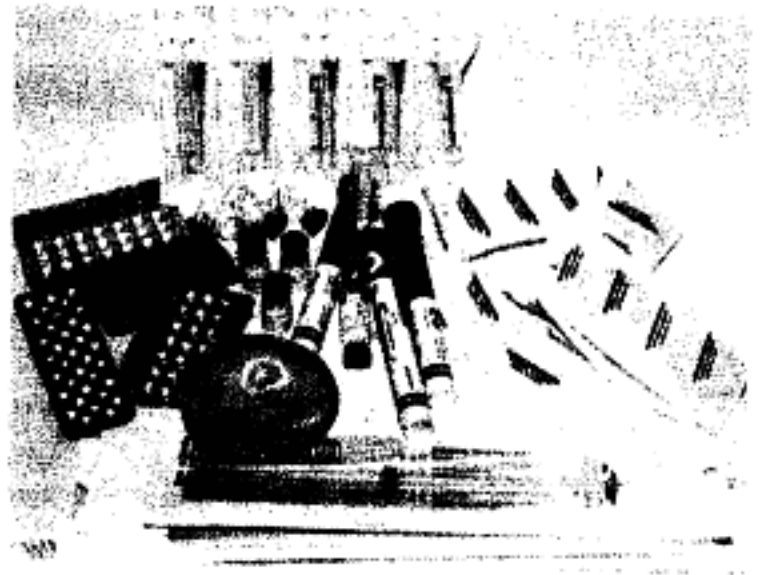
Musoo ñanta nin booroolu taa la waati jumaalu le la?

A ñanta i taa la le lun-wo-lun, waati kiligo la.

Fo nin siloo ye mantoora kuu le soto ban?

Haa. Nin musoo doolu ye nin boorikesoolu taa,

- a ka i jusoo maa le, i ka lafi foonoo la,
- a si i la kuliyya lafaa,
- a si kundimoo dii i la.

Fo ka nin boorikesoolu taa, si mantoora jawu baa sii noo moo ma ban?

Nin i ka nin boorikesoolu taa, a si,

- mantooro dii noo i sundigo la le, anin i yele siloolu, sako musoo menj siyo taata fo sanji tan saba nin luulu, a ka sikareetoo saba.
- yele siyaa kuuraño saabu noo i ma le.

Fo a si beteyaa suusundirilaa ye ban ka nin boorikesoolu taa?

A si ke noo a te beteyaa la suusundirilaa ye ka nin boorikesoolu taa, fonin a la wuluwo ye kari wooro sii.

Dokitaroolu nininkaa waran jaatikendeyaa dookuu bundaa moolu, jannin i be nin boorikesoolu taa la.

Nin musoo ye nin siloo nooma a naata i dahaa a la, fo a si konoo soto noo ban?

Haa, a si konoo soto noo le. Boorikesoo doolu faŋo be jee musoo be i dahaa la wolu miŋo la doron, a te mee la a be konoo taa la. Doolu be jee, nin a ye i dahaa wolu miŋo la, a si taa fo kari jamaa a maŋ konoo taa.

Fo ka nin boorikesoolu taa si moo tanka noo futuu kuuranolu sotoo ma noo ban, hani Eeds jankari kesoo nin a jankaroo faŋo?

Hanii, nin boorikesoolu buka moo tanka noo nin kuuranolu ma.

Ka feŋ duŋ musuyaa la meŋ be maniyoo faa la

Nin siloo ka ke noo naadii le?

Nin feŋolu komeŋ a tulumaa, waraŋ a boorikesemaalu, i ka i dundi musuyaa kono le miniiti luulu ka taa fo miniiti taŋ, janniŋ i ka kafuñooyaa soto. I ka taa bantambili wuluuŋaŋo daa le to, ka maniyoo faa meŋ ka bo kewe bala, ka tankadiiri ke konomandiroo la. Nin siloo ka beteyaa le famfaŋ, nin i ye a nin foolewo taa samba noo la, waraŋ poosewo.

Musoo nanta ka nin feŋolu taa waati jumaa le la?

Nin a be kafuñooyaa soto la waati-wo-waati, a nanta nin maniifaaraŋ jooraŋolu taa la le.

Fo nin siloo ye mantoora kuu le soto ban?

Nin moo doolu ye nin feŋolu maa, a ka i maa kuyandi le.

Fo nin sila siifaa si beteyaa noo suusundirilaa ye le ban?

Haa, a si beteyaa noo a fanaa ye le.

A ka muŋ waati le taa ka konoo soto nin musoo ye i dahaa nin feŋolu maa la?

Nin musoo ye i dahaa nin feŋolu maa la doron, a si konoo soto noo le.

Fo nin maniifaaraŋ feŋolu si moo tanka noo futuu kuuraŋo ma le ban, hani Eeds janikari kesoo nin a jankaroo faŋo?

Nin siloo si moo tanka noo futuu kuuraŋo doolu ma noo le, bari a te i tanka noo la Eeds jankari kesoo ma, aniŋ a jankaroo faŋo.

Foolewo meŋ ka tara bantambiliriŋ wuluuŋaŋo siloo kaŋ

Nin siloo ka ke noo naadii le?

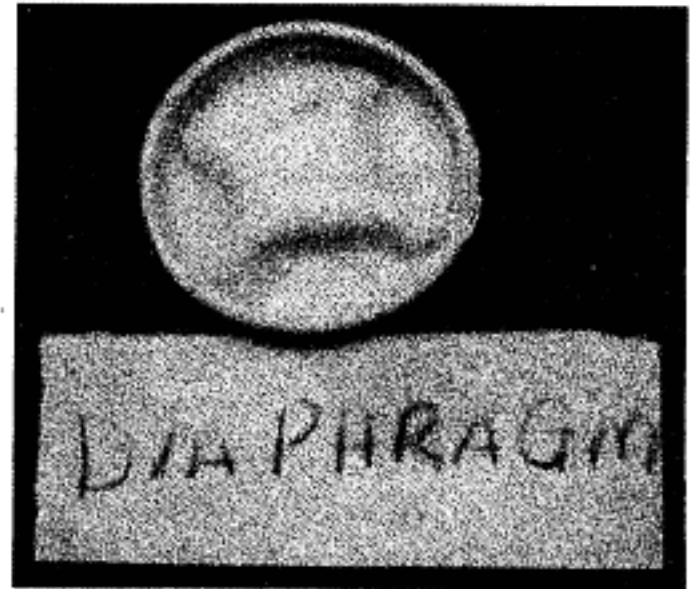
Nin i ye nin foolewo dundi musuyaa kono, a ka tankadiiri ke kono sotoo la naameŋ wo le mu, a ka tara bantambiliriŋ wuluuŋaŋo siloo le kaŋ, maniifaaraŋ feŋolu ye tara a bala.

Ka liimaaniyaa soto ñiñ foolewo la:

- Fo i ye a niñ maniifaarañ fegolu taa ñoo la.
- Kafuñooyaa koolaa, ñiñ foolewo ñanta tu la musuyaa kono le fo montoroo waati wooro.
- Niñ i ye a dookundi i baloo la, a ñanta le ka kuu jii senunjo la a ye seneyaa.

Ñiñ foolewo ñanta ka faliñ waati jumaa le la?

A ñanta le ka faliñ sañ-wo-sañ, waraṅ niñ a ye sootaaroo soto doron.

Fo ka ñiñ foolewo taa a ye mantoora kuu le soto baṅ?

Foolewo ñiñ a dedaata foolewo meṅ na, niñ doolu ye a ke i bala, a buka diyaa i ye niñ i ye kafuñooyaa soto aniñ fegolu mennu ka tara a bala ka maniyoo faa.

Fo ñiñ foolewo beteyaata musoo la le baṅ meṅ be suusundiroo la?

Haa, a si beteyaa noo suusundirilaa la le.

Niñ musoo ye i foño ñiñ foolewo taa la, a ka mee le baṅ janniñ a ka konoo soto?

Niñ a ye i foño ñiñ foolewo taa la, a si konoo soto noo le waati-wo-waati.

Fo ñiñ foolewo si moo tanka noo futuu kuuraño ma baṅ, hani Eeds jankari kesoo niñ a jankaroo faño?

Ñiñ foolewo si moo tanka noo futuu kuuraño doolu ma le, niñ i ka a niñ noo faarañ fegolu doo taa ñoo la. Bari a te moo tankandi noo la Eeds jankari kesoo la, aniñ a jankaroo faño.

Poosewo la dookuwo

Ñiñ siloo ka ke noo ñaadii le?

Ñiñ ka maniyoo le bali kiloo jambandi la meṅ ka bo musoo bala.

Poosewo ñanta ka faliñ-faliñ ñaadii?

A ñanta le ka faliñ sanji fula-wo-sanji fula, waraṅ sanji seyi. A tuta, siifaa meṅ be tara la i bulu.

Fo ñiñ siloo ka mantoora kuu le saabu baṅ?

Haa, a si ke noo:

- a ye i la kari-wo-kari kuuroo yeloo bondoo lafaa, aniñ fasadimoo,
- a ye yele dooyaa saabu noo i ma niñ i la yele bondoo warata,

- a ye i wuluuñango soo, niŋ a maŋ ke kuu jee,
- a ye i wuluuñango maadiŋ.

Fo niŋ siloo beteyaata suusundirilaa ye le baŋ?

Haa, a beteyaata a la le.

Niŋ musoo ye poosewo bondi a bala, a ka waati jelu le taa janniŋ a be konoo soto la?

Niŋ musoo ye poosewo bondi a bala, niŋ a ye kafuñooyaa soto doron, a si konoo taa noo le.

Fo poosewo si moo tanka noo futuu kuuraŋolu ma baŋ, hani Eeds jankari kesoo niŋ a jankaroo faŋo?

Hanii, niŋ te moo tankandi noo la futuu kuuraŋolu ma, sako Eeds jankari kesoo niŋ a jankaroo faŋo.

Penkoo meŋ ka a tinna musoo buka konoo taa noo.

Niŋ siloo ka ke noo ñaadii le?

Niŋ ka musoo la kiloo le bali finti la, wo le ye a tinna niŋ a ye penkoo niŋ taa a buka konomaa noo.

Musoo ñanta niŋ penkoo taa la waati jumaalu le la?

A ñanta ka a taa kari fula-wo-kari fula, waraŋ kari saba, a tuta a be siifaa meŋ taa la.

Fo niŋ penkoo si mantoora kuu saabu noo baŋ, waraŋ bataa kuu kotonolu?

Niŋ doolu ye a taa, a ka niŋ bataa kuwolu le saabu i ma:

- Foonoo.
- Kundimoo.
- Ka i la kuliyya lafaa.
- Ka i la kuuroo sawuŋ-sawundi.

Fo niŋ penkoo beteyaata suusundirilaa ye le baŋ?

Niŋ penkoo doolu be jee, wolu maŋ beteyaa suusundirilaa ye. Doolu be jee, wolu ka ke le wuluwo koolaa lookuŋ wooro. I si dokitaroolu waraŋ jaatikendeyaa bundaa dookuulaalu je a kuwo la.

Niŋ musoo ye i dahaa niŋ penkoo taa la, a ka waati jelu le taa, janniŋ a be konoo soto la?

Niŋ musoo ye i dahaa niŋ penkoo taa la, kari dantaŋ doron a si konoo taa.

Fo ñiñ penkoo si moo tanka noo futuu kuuraŋolu ma baŋ, hani Eeds jankari kesoo niñ a jankaroo faŋo?

Hanii, ñiñ penkoo te wo noo la. Ñiñ penkoo te moo tankandi noo la futuu kuuraŋolu ma, sako Eeds jankari kesoo niñ a jankaroo faŋo.

Faraloo i faŋo la lafoo kaŋ

Ñiñ siloo ka ke noo ñaadii le?

Ñiñ siloo, dokitaroo ka musoo fara le, ka siloo suki, musoo la kiloo ka tamba niñ daameŋ na ka maniyoo tara wuluuñango kono. Ñiñ be a tinna la a te konoo soto noo la.

Fo ñiñ faraloo ka mantoora kuu le saabu baŋ?

Ñiñ faraloo buka mantoora kuu saabu.

Fo ñiñ faraloo koolaa musoo si a la futuwo diyaa kalamuta noo baŋ?

Haa, a be tenten na le ka a la futuwo diyaa kalamuta.

Fo ñiñ siloo beteyaata suusundirilaa ye le baŋ?

Haa, a beteyaata a ye le.

Niñ ñiñ faraloo keta, musoo naata a hakiloo faliŋ ka diŋo soto, fo a si a soto noo baŋ?

Hanii, a te diŋo soto noo la kotenke. Janniñ musoo be soŋ na ñiñ kuwo la, a ñanta a je la le ko a maŋ lafi diŋ na kotenke.

Fo ñiñ siloo si musoo tankandi noo futuu kuuraŋo ma baŋ, hani Eeds jankari kesoo niñ a jankaroo faŋo?

Hanii, ñiñ siloo te a tankadi noo la futuu kuuraŋolu ma, sako Eeds jankari kesoo niñ a jankaroo faŋo.

Moo si a loŋ noo ñaadii ñiñ siloolu kono, sila jumaa le si beteyaa i la?

Fo niñ i ye ñininkaroo ke dimbaayaa la kuwo ñaato siyoo lopitaanoolu to, waraŋ meŋ ye dimbaayaa la kuwo ñaato siyoo dookuwo fahaamu.

Ɗiŋ kuu kalewo

Muŋ ne mu ñiŋ ti?

Ñiŋ mu kuu le ti meŋ ka ke kewo niŋ musoo bee la. Ì si kafuñooyaa soto meŋ si taa fo sanji kiliŋ ì te Ɗiŋ soto noo la.

Ñiŋ kalewo ka bo jumaa le la karoo la?

Tuma doo a ka bo kewo le la karoo la, tuma doo musoo, tuma doo a ka bo ì bee le la karoo la.

Muŋ ne ka ñiŋ kalewo saabu?

Kewolu la karoo la mennu ka a saabu wolu le mu:

- Niŋ i suufoolu mantoorata mennu ka futuwo ke, ka bo niŋ keesanto aniŋ futuu kuuraŋ kotegolu.
- Niŋ i keeyaa buka jaa noo.
- Niŋ i maŋ maniyoo soto.
- Niŋ i buka maniyoo fintindi noo.
- Kuuraŋo meŋ ka berekilo mantoora.
- Kuu kotegolu, mennu maŋ loŋ.

Musoolu la karoo la mennu ka a saabu wolu le mu:

- Niŋ wuluuñango mantoorata, aniŋ wuluuñango siloolu, ka bo niŋ futuu kuuraŋolu la.
- Niŋ wuluuñango mantoorata aniŋ deenaano naaraŋ siloo, ka bo niŋ kono boo la, wuluuñaa meŋ maŋ seneyaa, waraŋ faraloo.
- Niŋ musoo buka kiloo bondi noo.
- Kuu kotegolu mennu maŋ loŋ.

Muŋ kuu koteŋ ne si ñiŋ Ɗiŋ kuu kalewo saabu noo?

Wolu le mu:

- Ka kuuraŋo soto moo jamaa kafuñooyaa la, a ye a tara i buka i faŋ tanka.
- Konomaayaa ñaato kuntoo siloo doolu fanaa si ñiŋ saabu noo le, komeŋ siloo meŋ, ka feŋ dundi wuluuñango kono, meŋ, a si ke noo duŋñaa sababoo ti noo le.

Ñiŋ Ɗiŋ kuu kalee siifaa si ñaatokuntu noo ñaadii le?

A doolu, wolu si ñaatokuntu noo le, niŋ:

- I ye i faŋ tanka moolu kafuñooyaa la mennu ye futuu kuuraŋolu soto.
- I be cakayaa ke la i ye tankaraŋ jooraŋolu ñini.
- I ye futuu kuuraŋolu soto, i ye wuli a kuwo la katabake, ka moo waliŋ meŋ si a jaara noo a ñaama.

- Ka a je ko moolu mennu ye ñiŋ kuuraŋolu soto, ì ye jaaraloo soto a ñaama, ì kafuñoolu fanaa ì ye ì la kuwo koroosi kendeke. Moo ye ì la kuwo juubee men ye a fahaamu.
- I ye diŋ kuu kalewo soto, i ye wuli a kuwo la juuna.
- I ye fata sikareeti saboo ma, aniŋ dolomiŋo.

Fo ñiŋ ka jaara noo le baŋ?

A doolu wolu ka jaara noo le niŋ i wulita a kuwo la juuna. Bari jamaa be jee wolu buka jaara noo.

Fo sila koteŋ ne be jee baŋ, ñiŋ moo siifaa si diŋo soto noo men na?

- Fo kuluu diŋyaa.
- Fo ka taa niŋ dokitari siloo la.

Futuunoomaalu mennu maŋ diŋ soto, ñanta taa la le ka yaamaroolu ñini dokitaroolu bulu, aniŋ ì be ì faŋ na kuwo toopatoos la ñaamen.

Muñ ne mu seeneeyaa ti?

Ñiñ mu kuu le ti men, kewo buka futuwo ke noo, keeyaa la lamfoo kan a buka maniyoo bondi noo.

Muñ ne ka ñiñ saabu?

- Hakili janjano, dewujo, siloo, anin ñiñ i la lafoo man wara baake futuwo kuwo to.
- Bataa koleno.
- Niñ i la lafoo man wara futuwo kuwo to.
- Sondome kuurano, waran suufoo dulaa doo ye balan.
- Ka booroolu taa mennu ka yele siyaa kuurano jaara.
- Niñ maniyoo bodulaa ye mantooroo soto.
- Sukuru kuurano.

Muñ kuu koten ne ka ke seeneeyaa sababoo ti?

Wolu le mu:

- Kirikiri kuuran jawoo ti.
- Kuurano men ka kano yitindi, anin kuuran kotenolu.
- Niñ i futuunoo faata waran ali talaata.
- Niñ i buka hame musoo la.
- Niñ i kamfaajawuta i futuunoo kamma.
- Niñ musoo ye i jarabi jawuke.
- Niñ i ka hame i ñon kewo doron ne laañooyaa la.
- Niñ i warakolenta.
- Kuluuriñaa anin diinoo la bantambiliñaa.
- Niñ i buka domori baake.

Fo ñiñ ka jaara noo le ban?

A ka jaara noo le niñ a ye a tara i ye a kuwo fo dokitaroolu ye juuna, anin i futuunoo la deemaaroo kan.

Futuunoomaalu si diño soto noo ñaadii, niñ kewo mu seeneewo ti?

- Fo kuluudinyaa.
- Ka taa niñ dokitari siloo la.
- Ka sila koten taa banta la men be musoo la kiloo jambandi la.

Niñ kewo men ye ñiñ soto, a ñanta le a ye dokitaroolu waliñ, a ye yaamaroo ñini i bulu a be a fano la kuwo topatoo la ñamen.

Ñaakaa

Muƴ ne mu ñaakaa ti?

Ñiƴ mu sila le ti siloo meƴ ì ka musoo butukunjo kuntu. Musoolu ka duƴ ñiƴ bataa kono le biriƴ ì dindiƴ, ka naa fo ì la konoña foloo to. Ñiƴ ka ke Moofinduu banku jamaa le kaƴ, sako Moofinduu saaluƴ karoo la, a tiliboo karoo la, aniƴ a teema maafajo la.

Ñiƴ ñaakaa ka muƴ mantoora kuulu le dii sunkutundiƴolu la?

- Yeloo ye tula bo la.
- Kuuraƴ kesoo si duƴ noo suufoolu la mennu ka futuwo kendi noo.
- Kuuraƴ kesoo si duƴ noo wuluuñajo daa la.
- A si a tinna i ye kuuraƴolu soto mennu ka sawuƴ ka bo niƴ yeloo la, komeƴ Eeds jankari kesoo niƴ a jankaroo faƴo, aniƴ jusu kuuraƴo.
- A ka musuyaa fasoolu yomfandi le.
- A ka wuluu kolayaa saabu le.
- A si kuuroo kolayandi.
- A si sumunaa kolayandi.
- A ka a tinna i buka sumunaa muta noo.
- A ka a tinna futuwo ke i bandi.
- A ka a tinna i buka futuwo diyaa loƴ noo.
- A ka a tinna i niyo ka tu tooralinƴ.
- A si a tinna noo i te diƴ soto la.
- A si ke noo i la saayaa sababoo fanaa ti le.

Fo a ye nafaa kuu le soto baƴ?

A maƴ nafaa soto.

Duniyaa bee la jaatikendeyaa bundaa ye muƴ ne fo ñaakaa la kuwo to?

Ì ye ñiƴ ne fo ko, ñaakaa maƴ tara dendiƴ diina la. Jaatikendeyaa te a kooma, feƴ soto te a kooma. Wo to a maƴ jari ka ke, aduƴ a maƴ koyi. A ñanta le ka bo fereƴ.

Ka tanka futuu kuurango ma

Muƙ ne mu futuu kuurango ti?

- Keesantoo, seketoo
- Eeds jankari kesoo niƙ a jankaroo faƙo
- Kuuranƙ kotegolu

Moo si tanka noo niƙ kuuranƙolu ma ñaadii?

Ka tanka niƙ kuuranƙolu ma:

- I si jamfa jeenoo la.
- I ye ðaƙ i futuunoo doron na, i ye a je ko a man niƙ kuuranƙolu soto. Ali bee ye ke moo ti ali kana kafuñooyaa soto kara la.
- Niƙ i be a ke la fanaa, i si foolewo taa.
- Niƙ meƙ ye niƙ kuurango soto, a ye dokitaroolu waliƙ katabake anin moo fanaa a niƙ meƙ ka kafuñooyaa soto.
- Niƙ ite waraƙ i futuunoo ye niƙ kuurango soto, ali kana sutuyaa ñoo la fo niƙ a kendeƙaata.

Fo niƙ sila siifaalu fanaa si moo tanka noo Eeds jankari kesoo niƙ a jankaroo ma le baƙ?

Hanii, i te a noo la. Ka tanka Eeds jankari kesoo ma anin a kuurango.

- Kana soƙ i ye i penku bendango la, waraƙ i ye i soo feƙ na meƙ man fajindi, waraƙ niƙ noo man faa a bala.
- Kana soƙ i ye yeloo ðii i la fo niƙ a la kuwo koyita ko a kisikisita le, adun a man Eeds jankari kesoo soto.
- Kana soƙ i ye yeloo ðii i la ðulaa to ðaameƙ man kayiti koyoo soto.
- Kana soƙ niƙ jankaroo be meƙ na a yeloo, waraƙ a musuyaa jiyo ye maa i la baramoo la.

Niƙ futuu kuurango be moo la, muƙ ne ka ke a taamanseerolu ti?

Wolu le mu, kewolu niƙ musoolu:

- Ka ðimoo kalamuta, niƙ i be i sumunaa la.
- Ka sumunaa koleyandi i bulu.
- Ka tula i sumunaa la.
- Ka maadiƙo soto musuyaa waraƙ keeyaa to.
- Tookun ðimoo.
- Kewolu la karoo la fiyo si bo nan keeyaa kono niƙ i ye a ðete. Musoolu la karoo la, a si ke noo taamanseeri te funti la. Doolu la karoo la, niƙ taamanseeroolu le ka funti:
- Jii netemunku mulunƙo, waraƙ koyimaa si funti nan musuyaa kono.
- Kene koto ðimoo.

Fo ñiŋ futuu kuuraŋo taamanseeroolu ka funti waati sutuŋ ne la baŋ, niŋ i niŋ moo kafuta meŋ ye a soto?

A ka tili dantaŋ taa le janniŋ taamanseeroolu ka funti. Bari Eeds jankari kesoo to, a ka taa le fo waati jaŋ a taamanseeroolu maŋ funti.

Niŋ i ye ñiŋ taamanseeroolu je, ite ñanta muŋ ne ke la?

Wuli a kuwo la katabake, ka taa lopitaanoolu to. I futuuñoŋo fanaa samba. Futuu kuuraŋolu niŋ a maŋ ke Eeds jankari kesoo ti, aniŋ a kuuraŋo faŋo, ì jaaroo buka koleyaa niŋ i wulita a la juuna.

Ñiŋ futuu kuuraŋo niŋ i maŋ wuli a la kuwo la juuna, i ñaa ka tara tilindiŋ muŋ mantoora kuulu le la?

Ñiŋ mantooroŋo a ka wara musoolu la karoo le la baake aniŋ deenaanoolu diina kewolu ti.

Musoo la karoo la:

- A si ke ì ye kono tiñaŋa sababoo ti noo le.
- A si ke ì konomaabaliyaa sababoo fanaa ti noo le.
- A si a tinna noo ì ye kene koto dimoo soto

Niŋ musu meŋ, waraŋ kee meŋ ye ñiŋ futuu kuuraŋo soto, niŋ a meeta a si ke noo:

- I ye sondome kuuraŋo soto.
- I ye balafata kuuraŋo soto.
- Yelesiloolu si mantoora.
- I siŋo waraŋ i ñaadaa ye lanjuuru.
- I ye ke boorewo ti.
- A kali ke i ye kono tiñaŋa sababoo ti.
- A ye i faa faŋ.

Deenaanoolu la karoo la:

- A si a tinna noo a niŋ lanjuuroo ye wuluu.
- A si ke noo a niŋ finkoo ye wuluu.

Niŋ ñiŋ futuu kuuraŋo be i la, a ka a tinna le i ye Eedesi jankari kesoo soto aniŋ a kuuraŋo faŋo.

Kansa meɗ ka sunjoo waraɗ wuluuɗaɗo kaɗo maa

Kuuraɗo meɗ ka balajaatoo kono mantoora i ka a fo a ye ko, kansa, muɗ ne mu ñiɗ kuuraɗo ti?

Ñiɗ mu kuuraɗ jawu baa le ti meɗ ka wuli baloo kono ka baloo dulaalu mantoora, aniɗ ka baloo dulaalu keɗaa faliɗ. A ka wuli dulaalu le to baloo bala daamennu ye mantooroo soto, a ye naa janɗaɗ baloo bee kono. Niɗ a la kuwo maɗ ñaatokuntu, a ye jaara katabake, a ka moo faa le.

Muɗ ne mu sunju kansa jankaroo ti?

Ñiɗ mu kuuraɗ ne ti meɗ ka sunjoo muta. A siyaata musoolu le kono, bari a ka kewolu fanaa maa le.

Muɗ ne ka ñiɗ kuuraɗo saabu?

Moo maɗ a loɗ foloo meɗ ka ñiɗ kuuraɗo saabu. Bari lonnaalu ye ñiɗ ne fo ko, moolu mennu ka sutuyaa a soto la, wolu le mu:

- Suusundiribaloolu ti.
- Musoo meɗ maɗ diɗ soto.
- Musoo meɗ, a la konoɗaa foloo sotoo ye a tara a siyo tambita sanji taɗ saba niɗ luulu la.
- Niɗ a kuuraɗo be mennu la lasiloo kono.
- Musoo meɗ warakolenta.
- Moo meɗ ka domoroolu domo mennu keɗo siyaata waraɗ tuloo.

Moo si tanka noo ñiɗ kuuraɗo ma ñaadii?

- Musoolu si lafi ka i la konoɗaa foloo soto janniɗ i siyo ka futa sanji taɗ saba niɗ luulu ma.

- Musoolu si a kata ka ì digolu suusundi, hani niŋ a be ke la sanji kiliŋ ti. Kaatu a jeta le ko ñiŋ ne be ì tankandi la ñiŋ sunju kuuraŋo maasiiboo ma.
- Musoolu si kali ì sunjoolu koroosi, niŋ ì ye dulaa je bambandi a bala, ì ye wuli a kuwo la ka dokitaroolu je waraŋ jaatikendeyaa dookuu bundaa la moo meŋ ye a kuwo fahaamu baake.
- Ì si taa dokitaroolu waliŋ waraŋ jaatikendeyaa bundaa la dookuulaalu mennu ye a fahaamu niŋ:
 - Ì ye dimoo kalamuta ì sunjoolu to.
 - Fiyo ka bo ì sunju nuŋolu to.
 - Ì ye furuntu meseŋolu soto ì sunju nuŋo dandaŋo la.

Fo ñiŋ kuuraŋo ka jaara noo le baŋ

Ñiŋ kuuraŋo ka jaara noo le niŋ i wulita a la kuwo la juuna.

Kansa jankaroo meŋ ka wuluuñango kango muta

Muŋ ne mu ñiŋ kuuraŋo ti?

Ñiŋ mu kuuraŋ ne ti meŋ a ka wuluuñango daa le maa. Musu jamaa le la saatoo ka suŋ ñiŋ kuuraŋo la sako ñ na ñiŋ moofinduu jaŋ.

Muŋ ne ka ñiŋ kuuraŋo saabu?

Meŋ ka ñiŋ kuuraŋo saabu, a maŋ loŋ foloo, bari lonnaalu ye ñiŋ ne fo ko, musoo meŋ ka tariyaa a soto la, wo le mu:

- Musoo meŋ niŋ kee jamaa ka kafu.
- Musoo meŋ ye keekuwo dati juuna.
- Musoo meŋ ka sikareetoo saba.

Moo si tanka noo ñiŋ kuuraŋo ma ñaadii?

Wo le mu:

- Musoolu kali taa lopitaanoolu to ì kali ì wisitee.
- Musoolu kali daŋ kee kiliŋ doron laañooyaa la.
- Musoolu kana keekuwo dati juuna.
- Musoolu kana sikareetoo saba.

Fo ñiŋ kuuraŋo ka jaara noo le baŋ?

A ka jaara noo le, niŋ a lonta juuna, aniŋ niŋ wuloo keta a la kuwo la juuna.

Muŋ ne mu a taamanseeroolu ti?

A finti foloo a buka taamanseeri koyiriŋ soto. Wo le ye a tinna musoolu ñanta ka taa wisiteeroo la waati-wo-waati.

Niŋ a meeta, a ka ñiŋ taamanseeroolu le bondi:

- I la kuuroo te waati looriŋ soto la, sako niŋ i niŋ kewo kafuta.
- Jiyo si bo i musuyaa to, meŋ be muluŋ na ko jambakataŋ jiyo, niŋ i ye i sumunaa.
- Kene koto dimoo.

Kansa jankaroo meɗ ka suufoo muta meɗ ka tara miniɗ-minindiɗ sumunaaraŋo le bala.

Ñiɗ mu suufoo jumaa le ti?

Ñiɗ mu suufoo le ti meɗ a ka tara kewo le bala. A ka tara miniɗ-minindiɗ sumunaaraŋo le la.

Ñiɗ suufoo la kuuraŋo mu muɗ ne ti?

Ñiɗ mu kuuraɗ ne ti meɗ a ka suufoo ma meɗ ka tara sumunaaraŋo le bala, a ye a warandi, a ye sumunaaraŋo dete fo labarɗo sumunaa buka naa labarɗo finti noo la. Ñiɗ kuuraŋo ka kewolu le muta, sako mennu siyo be ka bo sanji tarɗ naani niɗ luulu.

Muɗ ne ka ñiɗ kuuraŋo saabu?

Meɗ farɗo ka ñiɗ kuuraŋo saabu, a marɗ loɗ foloo.

Niɗ kewo ye ñiɗ kuuraŋo soto, muɗ ne ka ke a taamanseeroolu ti?

Wolu le mu:

- Sumunaa si koleyaa a bulu, niɗ a be i sumunaa la, a si a dimi.
- Sumunaa si tula kana la a ma.
- A sumunaa bootoo si tu faariɗ sumunaa la.

Niɗ ñiɗ suufoo warata, hani niɗ a marɗ ke ñiɗ kuuraŋo ti, ñiɗ kuu siifaalu le ka ke i la. Wo to niɗ meɗ ye ñiɗ taamanseeroolu suutee i bala, i si taa katabake i niɗ dokitaroolu ye ñoo je.

Ñiɗ kuuraŋo ka muɗ ne ke?

- A ka sumunaa bootoo niɗ kookiloo le mantoora,
- A ka a tinna le kookiloo buka a la dookuwo ke noo a ñaama,
- A ka ke noo saayaa sababoo fanaa ti noo le.

Fo ñiɗ kuuraŋo si jaara noo ban?

A si jaara noo le niɗ a ye a tara a lonta juuna, aduɗ wuloo keta a la kuwo la juuna.

Musoo la kuuroo jowo ka dan waatoo meɗ na

Ɗiɗ mu muɗ ne ti?

Ɗiɗ mu waati le ti waatoo meɗ musoo la kuuroo ka loo a la. Jamaa-jamaa a ka ke waati le la ɗiɗ musoo siyo futata sanji tan luulu. A buka ke waati kiliɗ, a ka doman-doman ne fo a ye loo, meɗ si taa fo sanji luulu wucoo kono.

Fo ɗiɗ mu kuuraɗo le ti ban?

Hanii, ɗiɗ mu Alla faɗo la dookuwo le ti musoolu la karoo la.

Ɗiɗ a be musoo waliɗ kan, muɗ ne ka ke a la taamanseeroolu ti?

Wolu le mu:

- A la kuuroo jowo buka waati looriɗ soto, tuma doo a ye sutuyaa, tuma doo a ye jamfa.
- A be kali la fasadimoo waraɗ kundimoo le soto la a la kuuroo waatoo la. Ɗiɗ ɗimoolu be a la, a la kuuroo waatoo, i be kali la jawuyaa la le.
- A baloo si kandi waati ɗiɗ waati, a si tara baake suutoo fo meɗ be a bali la siinoo la.
- A kamfaa si feeyaa.
- A be kali bataa la juuna.
- A hakiloo te tenkuɗ na.
- Siinoo si kali koleyaa a bulu.
- A ɗiɗoo si feeyaa.
- A maa keɗaa si faliɗ.
- A baloo be kali la a ɗaɗaa la, a baloo ye fasa.
- Sumunaa maroo si koleyaa a bulu.
- A musuyaa kono si jaa.
- A la kewo lafoo si talaa.
- A si kulu kono dimoo soto.
- A si tu koo dimoo soto la.

Ɗiɗ musoo ye ɗiɗ taamanseeroolu suute a fan bala, a ɗanta muɗ ne ke la?

- A si dokitaroolu je, waraɗ jaatikendeyaa bundaa dookuulaalu mennu la dookuwo noo koyita.
- A si kali domoroolu domo mennu keɗo man siyaa, komeɗ naakito feɗolu, yiridiɗolu, maanoo, kintoolu, aniɗ i ɗoɗ koteɗolu, aniɗ suboo meɗ man keɗ, aniɗ keekewo meɗ man feene soto foloo.
- A kali balaboɗootoo ke waati-wo-waati.

Fo ɗiɗ si ɗaatokuntu noo ban?

Hanii, ɗiɗ buka ɗaatokuntu noo. Ɗiɗ musoo siyo futata a ma doron, fo a si a soto.

Muƚ ne mu musoolu loodulaa ti?

Ñiƚ mu palaasi le ti meƚ diita musoolu la, ì la dookuwo la kummaayaa kaƚ, aniƚ ì la ñantoolu, niƚ ì ye a niƚ kewolu taa misaali, dimbaayaa la karoo la aniƚ jamaa la karoo la.

Musoolu loodulaa niƚ ì la jaatikendeyaa be ñoo ye ñaadii?

Musoolu loodulaa keña ka ì la jaatikendeyaa batandi niƚ sila jamaa le la. Musoo meƚ ka faa konomaayaa kono, aniƚ tiƚo to, bankoolu kaƚ ì loodulaa la kuwo maƚ buuñaayandi baake daameƚ, wo le ka siyaa bankoolu taa ti ì loodulaa buuñaayandi daamennu to.

Niƚ musoolu loodulaa la kuwo maƚ buuñaayandi, a ka saayaa saabu noo ñaadii, ì la konomaayaa waatoolu la?

Musoolu loodulaa maƚ buuñaayandi bankoolu mennu kaƚ:

- Sunkutundiƚolu aniƚ musoolu ñanta suula la domoroolu mennu la, aniƚ jaatikendeyaa la karoo la, buka juubee ko kuu kummaa le mu ko kewo taa.
- Ì buka karaƚo bundaa yele ì ye ko kewolu.
- Ì buka kaƚ soto dimbaayaa la karoo la, sako kuwolu mennu be dendiƚ keeyaa niƚ musuyaa la karoo la.
- Ì ka diƚo soto waati le la, a ye a tara hani ì suufoolu maƚ meƚ foloo.
- Ì ka diƚ jamaa le wuluu.
- Ì buka foñondiƚ soto ì la wuluwolu teema.
- Ì ka tenten ne ka diƚolu wuluu, hani niƚ ì siyoo tambita sanji taƚ naani la.
- Ì buka domori kende waraƚ foñondiƚ soto ka ì la jaatikendeyaa sabatindi, ì la konomaayaa waatoo la, aniƚ ì la suusundiroo waatoo la.

Ñinnu bee si ke noo ì ye mantooroo ti noo le, jaatikendeyaa la karoo la, waraƚ a ye ke ì la saayaa sababoo ti.

Muṅ ne ñanta ke la ka musoolu loodulaa niṅ ò la jaatikendeyaa samba ñaato?

Wolu le mu:

- Ka sunkutundiṅolu niṅ kambaanendiṅolu bee kaañandi dimbaayaa kono.
- Sunkutundiṅolu la jaatikendeyaa niṅ ò la domoroo kuwo ñanta tara la hakilitu bundaa le to.
- Ka sunkutundiṅolu bula ò ye karanṅ fo ò ye jii ko kambaanendiṅolu ka ke ñaameṅ.
- N̄ kana sunkutundiṅolu yaamari futuu juunoo la, ka diṅo soto, a ye a tara ò maṅ meṅ baake foloo.
- Musoolu daa si tara diṅ sotoo kuwo kacaalu to, ò be diṅo soto la waatoo meṅ na, ò be lafi la diṅ nankamoo meṅ na, aniṅ ò be waatoo meṅ londi la ò la wuluwolu teemoo la.
- Dookuu koleṅo maṅ ñaṅ na laa la musoo kanṅ ka dimbaayaa topatoo, aniṅ ka dookuu koteṅolu ke banta la.
- Musoolu maṅ ñaṅ na ka forosee ka diṅ soto ò maṅ lafi ka meṅ soto.
- Fitina kuu maṅ ñaṅ na laa la musoolu kanṅ niṅ sila-wo-sila la.